CASA ŞCOALELOR

BIBLIOTECA AUTORILOR CLASICI GRECI ŞI ROMANI

No. 7

CORESPONDENŢA
LUI
PLINIU CU IMPĂRATUL TRAIAN

TRADUCERE
CU O PREFAŢĂ ŞI UN STUDIU INTRODUCTIV
DE
G. POPA-LISSEANU

BUCUREŞTI
Tipografia „România Nouă", Th. Voinea, Calea Griviţei, 41
1920

Preţul 4 Lei

Vignéta de pe coperta *Bibliotecii autorilor clasici*, reprezentând un efeb care încearcă să cânte la liră, este un original din secolul al V-lea în. de Chr., găsit la noi în țară și păstrat la Muzeul de Antichități din București.

Corespondența lui Pliniu
cu
Impăratul Traian

DIN SCRIERILE D-LUI G. POPA-LISSEANU

Tablele cerate descoperite în Transilvania, studiu de archeologie.
Poesia populară la Romani.
Λευκή, *Insula Şerpilor*, cu o hartă, studiu de archeologie.
Flora şi Floriile, studiu de mitologie populară.
Urme de sărbatori păgâneşti, (Brumariu, Moşii, Rusaliile), studiu de mitologie populară.
Mitologia Greco-Romană în lectură ilustrată, cu 80 de ilustraţiuni şi 29 planşii.
Incercare de monografie asupra cetătii Drâstorul-Silistra, cu două hărţi şi ilustraţiuni.
Cetăţi şi oraşe greco-romane în Noul Teritoriu al Dobrogei, cu o hartă şi 22 ilustraţiuni.

Cultura Romană în lectură ilustrată, 2 volume, manuale de şcoală.
Gramatica limbii latine, Morfologia, Sintaxa şi Stilistica, manual de şcoală.
Versificaţiunea latină (Prosodia şi Metrica), manual de şcoală.
Metrica versurilor lirice ale lui Horatius (după Köpke), manual de şcoală.
Invăţământul limbii latine în liceu, scopul şi metoda.
Din Metodica limbilor clasice, No. 1.
Cicero, *Oratio pro Marcello,* text latin cu adnotaţiuni româneşti.

Marcus Ulpius Traianus

CASA ŞCOALELOR

BIBLIOTECA AUTORILOR CLASICI GRECI ŞI ROMANI

CORESPONDENŢA

LUI

PLINIU CU IMPĂRATUL TRAIAN

TRADUCERE

CU O PREFAŢĂ ŞI UN STUDIU INTRODUCTIV

DE

G. POPA-LISSEANU

BUCUREŞTI

Tipografia „România Nouă", Calea Griviţei, 41

1920

PREFAȚĂ

Fără îndoială, cea mai mare și mai remarcabilă, cea mai nobilă și am puteà zice cea mai sfântă personalitate din istoria neamului nostru este împăratul Traian, creatorul și întemeietorul poporului românesc din Dacia. El este, cum l'ar fi numit Romanii, **pater indiges** *al latinității dela Dunărea de jos. Căci, de bună seamă, dacă mica colonie Italica din Spania, fundată de Scipioni în secolul al II-lea în. de Chr. pe malurile Quadalquivirului, n'ar fi dat naștere unui geniu militar și politic care aveà să fie într'o zi împăratul Traian, nu se poate ști dacă opera înfăptuită de el în Dacia, și pe cale de a fi fost zădărnicită chiar de urmașul său Hadrian, s'ar mai fi putut realizà de un alt împărat.*

Traian, în prevederea sa de mare bărbat de stat, și-a dat seama de rolul civilizator al rassei sale și, în acelaș timp, gândindu-se la primejdia ce se ridică din ce în ce mai amenințătoare din regiunile dela Nord, s'a hotărît să înfrunte această primejdie și să o înlăture pentru totdeauna, aducând la neputință pe vrăjmașul ce-l neliniștià dela Dunăre. În urma a două expediții, întreprinse cu tot aparatul ce arta militară îi puteà pune la îndemână, a distrus pentru totdeauna un regat puternic, întocmai precum Scipio Africanul, înainte cu două secole și mai bine, dis-

trusese o mare putere maritimă şi, apoi el, din fusiunea a două elemente etnice, poate nu heterogene, din Daci şi din Romani, a făcut un strajnic zid de apărare, un bulevard puternic, împotriva Orientului şi Nordului barbar şi necivilizat.

Prevederea genială a lui Traian s'a realizat pe dentregul, căci poporul căruia el i-a pus temelii solide, deşi dominaţia romană în Dacia n'a dăinuit propriu zis decât un veac şi jumătate, şi-a îndeplinit cu prisosinţă rolul greu de straje a civilizaţiunii latine, pentru toate vremurile, pentru trecut ca şi pentru prezent şi, de sigur, şi pentru viitor.

Pentru noi, împăratul Traian este protopărintele neamului, pentru Occident el poate fi considerat ca un geniu tutelar care, prin realizarea unei opere sfinte, a pus la adăpost pentru vecie, după cum ne-o dovedeşte istoria omenirii de până astăzi, tot ceeace rassa latină a produs în Apus în domeniul culturii şi al civilizaţiunii.

La temelia istoriei noastre naţionale întâlnim deci figura măreaţă a împăratului Traian. Ea se înalţă maiestoasă privind nenumăratele generaţii de urmaşi şi protejând prin secule un neam întreg care, dacă nu-i poartă numele ca al unui erou eponim, ne face totuş să credem că el însuş ar fi voit, în marinimia sa, să se eschiveze în faţa eroului eponim Romulus spre a ne numi şi noi cu acelaş nume ca şi Romani, contribuind astfel la mărirea orgoliului nostru naţional şi făcând oarecum să ducem începuturile neamului mai departe decât cucerirea Daciei.

Aruncând o privire, oricât de fugitivă, asupra trecutului nostru, vom găsi, cu toate nenorocirile ce s'au abătut asupra noastră în cele 18 veacuri de existenţă, figuri istorice, vrednice de toată admiraţiunea. Căci, ce popor din lume nu s'ar putea făli cu figuri ca aceea a lui Mircea cel Bătrân, a lui

Ştefan cel Mare, a învăţatului Dimitrie Cantemir, a lui Mihaiu, eroul creştinătăţii, a lui Cuza făuritorul Unirii, a primului rege Carol, organizatorul regatului, şi a atâtor alţi voivozi şi domni. Toţi aceştia însă, au avut un rol redus într'o ţară redusă. Distinsele lor însuşiri sufleteşti s'au resfrânt numai asupra unei părţi din neamul românesc.

Traian este creatorul întregului neam; binefacerile lui le reclamă şi le revendică poporul românesc în întregimea sa. El este ca un uriaş care îşi dă mâna peste secole cu un alt uriaş al neamului, cu regele Ferdinand I, primul rege al tuturor Românilor.

Se cuvine deci, ca viaţa acestui mare împărat, atât de strâns legată de istoria neamului nostru să fie cunoscută cât mai deaproape şi supt toate aspectele, nu numai supt raportul extern al războaielor sale pe care le-a purtat împotriva lui Decebal în Dacia.

Portretul acestei personalităţi istorice nu suntem chemaţi să-l facem noi acum. El se va face şi se va reface de alţii în viitor, căci suntem încredinţaţi că figura lui Traian va creşte mereu în istoria omenirii, întocmai cum creşte mergând imaginea Faimei, descrisă de poetul Vergilius, **crescit eundo.**

Nu s'a făcut până acum, la noi, portretul sufletesc al acestui mare împărat şi din altă pricină. Sbuciumările neamului latin dela Dunăre au făcut pe mulţi din scriitorii noştri să atribuie lui Traian aceste sbuciumări: el ne-a aşezat aci, în cel mai expus loc, din bătrâna Europă. Cu cât spirit fin şi delicat nu spuneà adesea ori răposatul Odobescu că Traian poartă vina tuturor amărăciunilor noastre că ne-a adus din dulcea Italie în bătaia tuturor oardelor dela Nord şi dela Răsărit. Editorul operilor lui Nicolae Bălcescu îşi dedeà fără îndoială mai bine seama decât oricine că aportul nostru — aceasta rezultă şi din opera Autorului lui Mihaiu Vodă Viteazul — a

fost atât de mare pentru cauza civilizațiunii, că dacă n'am fi fost noi acl, în aceste regiuni, ca sentinelă neclintită, de care să se frângă atâtea oarde barbare, întreaga civilizațiune a Apusului ar fi fost de mult prăpădită și pierdută, poate pentru multă vreme, dacă nu pentru totdeauna. Și, după cum Romanii au scăpat de peire civilizațiunea elenică, tot astfel noi, am scăpat de acl cauza civilizațiunii din Occident.

Astăzi mai ales, când s'ar cuvenl ca Traian să aibă cel mai frumos monument din Dacia, se cade să scoatem în evidență și să popularizăm personalitatea acestui mare împărat, întrucât ea reiese chiar din scrisul său. Aceasta cu atât mai vârtos, cu cât din fericire posedăm scrisul său.

In genere, capetele încoronate nu scriu. Traian însă a scris și ceea ce a scris umple un gol pe care întâmplarea a făcut să-l avem mai mare decât pentru ceilalți împărați. Pe când ceilalți împărați romani sunt studiați în opere de seamă, domnia lui Traian nu-și are un istoric. Tacit descrie viața împăraților și se oprește aproape de Traian. Suetoniu ajunge cu biografiile sale până la Traian. Historia Augusta începe cu urmașul lui Traian. Opera lui Caninius care a descris războaiele dacice s'a perdut. Pentru restabilirea domniei acestui împărat, în afară de inscripțiuni, nu avem din anticitate nici o lucrare istorică.

Traian nu numai face istorie de fapt, dar și scrie istorie și scrisul său este fără îndoială tot așa de important, ca și când altul ar fi scris despre faptele sale, despre caracteristica sufletului său. Avem dela el o corespondență purtată cu prietenul său Plinius. Din această corespondență se poate desprinde înaltele sale însușiri de bărbat de stat și superioarele sale calități sufletești.

Corespondența aceasta s'a găsit atât de instructivă că bărbații de școală din țările Apusului au aflat-o vrednică de a fi pusă în mâna elevilor de liceu. In școalele din Anglia se interpretează ca lectură în clasă.

Am avut și altă dată ocazie să insist asupra punctului de vedere din care trebuesc considerate studiile clasice în școala românească și sunt silit să constat că ideea culturii romane, ca bază a lecturii în învățământ, a prins și-și dă roade.

Evident că sub raportul frumuseții estetice și sub raportul corectității, limba latină din timpul lui Cicero și din epoca lui August este superioară limbii din secolul I și II d. Chr. Când însă, în studierea unei limbi, avem în vedere nu numai partea formală, dar mai ales fondul de idei și când aceste idei pot să aibă oarecari raporturi cu istoria și cultura noastră, socotim că este o greșală să nu citim în școală un autor postclasic, numai fiindcă este postclasic. O mulțime de lucruri se pot învăța, în mod inconștient, din lectura autorilor, ca material de limbă. Antichitățile greco-romane și chiar istoria Romanilor se pot învăța astăzi ca un substras al studiului limbii, iar nu ca discipline aparte. Dacă în Franța și Germania elevii liceelor studiază amănunțit Commentariile lui Caesar, au pentru aceasta un motiv de ordin național pe care nu-l avem noi, Românii. De aceea, am socotit întotdeauna că noi trebuie să studiem autorii cari au raport cu țara noastră, iar nu pe acei cari se ocupă de popoarele din Gallia și Germania; între acești autori este desigur și Pliniu care ne-a păstrat corespondența cu împăratul Traian.

Studiul autorilor postclasici cari au raport cu istoria neamului nostru — în afară de Cicero, Vergilius, Ovidius, Horatius și Tacitus — își găsesc justificarea în însăș concepția actuală a școalei mo-

derne. Limba latină se studiază astăzi în clasă prin interpretare, iar nu acasă de elevi, cum se făceà în deceniile trecute.

Dacă această corespondență pe care o dăm acì în traducere, nu se ceteşte deocamdată în şcoala românească, lectura ei va fi, sperăm, de un real folos nu numai pentru elevi, ci şi pentru publicul cel mare. Pentru cunoaşterea societății romane din timpul lui Traian şi mai ales pentru cunoaşterea sufletului acestui împărat, lectura lui Pliniu este isvorul cel mai sigur.

INTRODUCERE

OPERA LUI PLINIU[1].

I. Discursurile

Crescut în tinereţe la şcoala vestitului profesor de retorică, Quintilian, Pliniu este în mare

1) *Caius Plinius Secundus*, numit şi Pliniu cel Tânăr, s'a născut la Novum Comum, la anul 62 d. Chr., şi a murit la anul 113. Era nepotul naturalistului Pliniu, supranumit Pliniu cel Bătrân. A făcut studii de retorică cu Quintilian şi şi-a desăvârşit educaţia supt supravegherea tatălui său adoptiv, pentru a căruia învăţătură aveà un adevărat cult şi pe eare l-a însoţit pretutindenea. In timpul erupţiunii Vezuviului, când şi-a găsit moartea unchiul său, moarte pe care o descrie într'o admirabilă scrisoare, tânărul Pliniu se găsià la Misenum, cetind pe T. Liviu, deşi se afla într'o mare primejdie. După moartea unchiului său se întoarse la Roma.

Pentru ca să ajungă la demnităţi civile pentru cari erà destinat, a trebuit să treacă, după obiceiul timpului, prin lagăr. A fost deci trimis în Syria unde îşi făcù serviciul militar într'o legiune.

A intrat apoi în funcţiunile publice şi, pe cât era posibil pe vremile de atunci, a jucat un rol destul de însemnat, percurgând întreaga erarhie a onorurilor, deşi magistraturile aveau o putere mai mult aparentă. A fost sub Domitian tribun, funcţiune pe care el însuş o numeşte *inanem umbram et sine honore nomen*. Supt acelaş împărat a fost ales prætor, în care

parte produsul firesc al epocii sale, ale căreia defecte şi calităţi şi le-a însuşit într'o largă măsură, ca toţi ceilalţi contimporani ai săi. Fiind înzestrat dela natură cu un puternic geniu creator, Pliniu a izbutit să biruie în mare parte înrâurirea mediului social şi a ajuns, la maturitatea vârstei, o personalitate marcantă şi unul dintre cei mai iluştri bărbaţi ai vremurilor sale, atât în viaţa publică de stat, cât şi în domeniul literaturii.

Orator vestit, Pliniu a pronunţat şi a scris nenumărate discursuri cari i-au câştigat repede o celebritate necontestată şi bine-meritată. In această ramură de activitate, spre deosebire de contimporanii săi cari căutau să se inspire dela prezent şi din pasiunile timpului, cum propovăduia şi făcea Tacit[1]), Pliniu era un partizan entusiast al şcoalei celor vechi, preferând concisiunii de stil a moder-

---

calitate va fi pronunţat desigur, fără voia sa, multe sentinţe împotriva oamenilor nevinovaţi. A ajuns apoi praefectus aerarii şi apoi consul—Pliniu nu uită să ne spue că a ajuns consul mai repede decât Cicero. — Supt Traian a ajuns a doua oară consul şi augur — cu câtă plăcere nu aminteşte el că şi Cicero a fosi augur!

In anul 111—112 a fost numit guvernator al provinciei Bithynia, ca *legatus Augusti propraetore consulari protestate.* Era o misiune grea şi delicată pe care i-o încredinţă împăralul şi pe care a îndeplinit-o în conştiinţă şi cu devotament. Din acest timp datează şi corespondenţa pe care a avut-o cu împăratul Traian.

1) Taciti, *Dialogus de oratoribus.*

nilor, perioada ciceroniană și dicțiunea ritmică și cadențată.

Abundența de cuvinte, ne spune el într'una din epistolele sale, adaugă forțe noi și dau parecum o nouă greutate ideilor; gândurile noastre intră în sufletul auditorilor, precum intră fierul într'un corp solid: o singură lovitură nu ajunge, trebuie să repeți lovitura; trebuie să intri adeseori în detalii. Cel ce vrea să cultive o fermă, nu are să cultive numai vița; el trebuie să aibă grije de cei mai mici arbuștii; trebuie să cultive pământul pentru tot felul de plante: arbori, zarzavaturi, flori etc.

In discursurile sale, Pliniu a utilizat cu măestrie toate preceptele retoricei, a întrebuințat cu mult meșteșug toate florile de stil, a sacrificat uneori chiar ideea pentru sonoritatea și muzicalitatea frazei sale.

Deși Pliniu a susținut nenumărate procese, unele înaintea tribunalului de centumviri, altele în senat, deși succesele sale pe cari le-a repurtat au fost în totdeauna adevărate triumfuri, până într'atâta că de multeori judecătorii, uitându-și de situațiunea lor, îl aplaudau întocmai ca și spectatorii și, deși el ajunsese cel mai celebru orator al vremurilor sale, totuș la înălțimea lui Cicero pe care îl luase drept model al elocinței sale, nu s'a putut ridică și nu s'a putut ridică tocmai din cauza influenții

şi din pricina felului prea manierat în care vorbia.

Din toată această elocinţă nu ne-a rămas nimic, în afară de Panegiricul lui Traian.

II. Panegiricul lui Traian

In calitatea sa de consul, la anul 100, Pliniu s'a găsit obligat, după un vechiu obiceiu al vremii, să rostească un discurs de mulţumire în onoarea împăratului, *in honorem principis censere*. Panegiricul παναγυρικός, sub înţeles Λόγος, elogiu public pronunţat în adunarea întregului popor) este un astfel de discurs. El n'a fost ţinut în senat imediat după alegerea sa, ci la intrarea în funcţiune şi ceeace este spre cinstea oratorului nici n'a fost rostit în faţa împăratului. Laudele cari ar puteà să apară pe ici-colea exagerate n'au fost deci provocate de prezenţa impunătoare a lui Traian, ci au pornit spontan din convingerea oratorului. Discursul a fost în urmă refăcut şi dat publicităţii în forma în care ni s'a păstrat până astăzi.

Panegiricul pe care regretăm că nu-l avem tradus şi în româneşte cuprinde, după cum de altfel erà şi natural, două părţi nu prea bine distincte.

In partea întâia se face critica domniei lui Domiţian pe care Pliniu ni-l prezintă ca pe o

fiară în vizuină, ca pe un monstru primejdios pentru toți câți se apropiau de el, pentru toți câți îi adresau o vorbă. Din întunerecul retragerii sale nu ieșia decât spre a aduce dezolarea Romei. Pliniu însuș era să cază victimă acestui monstru, căci, printre actele găsite după moartea lui Domițian, s'a descoperit și sentința care condamnă la moarte pe nevinovatul orator.

In partea a doua a discursului, Pliniu ne arată cum reînviază senatul și odată cu el și libertatea romană. Pe Traian ni-l prezintă ca pe un bărbat înzestrat cu toate virtuțile: *At principi nostro quanta concordia quantusque concentus omnium laudum omnisque gloriae contigit!* [1])

„Impărații dinainte de tine (cu excepția tatălui tău Nerva și poate am spus prea mult dacă mai exceptez pe unul sau doi) se bucurau mai mult de viciile cetățenilor decât de virtuțile lor: mai întâiu fiindcă firea lor se simțiă mulțumită când se regăsiă în alții, apoi fiindcă vedeau în ceilalți niște sclavi gata pentru supunere oarbă. Toate favorurile le îngrămădiau asupra acestora; pe oamenii de treabă însă, retrași și oarecum înmormântați în liniștea lor obscură, nu-i scoteau la lumină decât în urma denunțurilor și persecuțiu-

1) *Paneg. IV.*

nilor. Tu, dimpotrivă, tu îţi alegi prieteni dintre oamenii cum se cade şi e lucru firesc ca aceia să fie mai preţuiţi de un împărat bun cari au fost oropsiţi de un împărat rău... Viaţa ta, împărate, este o censură de moravuri, o continuă censură: după ea ne îndrumăm paşii, asupra ei ne aruncăm privirile; avem nevoie nu atât de ocârmuirea ta, cât mai mult de exemplul tău. Teama este un călăuz necredincios: oamenii se conduc mai curând de exemple cari au mai ales acest dar că ne arată putinţa de a face ceeace ele ne povăţuesc." [1])

Din punctul de vedere al fondului, al cuprinsului istoric, panegiricul lui Traian are o importanţă netăgăduită: din el vedem o mulţime de obiceiuri şi tradiţii, o sumedenie de date asupra instituţiunilor epocii, pe cari nu le-am puteà cunoaşte de aiurea.

Din punctul de vedere al formii, acest gen de elocinţă oferià talentului lui Plinìu un minunat prilej să-şi desvolte întreaga sa artă oratorică. În felul său, panegiricul este un monument literar, un fel de poem în proză şi un model pentru toate discursurile ce s'au produs în urmà de lunga serie de panegirişti, până la Augustulus, ultimul împărat al Romei.

Panegiricul, ca gen literar, oricât de stră-

1) *Paneg.* 45.

lucitor ar fi el, poartă în sine, atât ca fond cât şi ca formă, germenul decăderii şi al peirii. Fiind obligat panegiristul să exagereze meritele şi să laude, de cele mai multe ori, ori merite factice şi chiar lipsa de orice merit, el se ridică la avântul oratoric fără să fie susţinut nici de libertatea de gândire nici de convingere; în locul naturalului el se vede nevoit să întrebuinţeze arta, în locul pasiunei inspiratoare calculul şi neadevărul.

Panegiricul lui Traian este, cum se exprimă R. Pichon, „arsenalul cel mai complet de figuri retorice"[1])

Poate nici unul dintre oratorii latini n'a întrebuinţat cu atâta îngrijire ca Plinius regulele ritmice ale prozii. Finala frazei sau a membrelor de frază la Pliniu este totdeauna ritmică; proza lui este o adevărată muzică. Un singur exemplu va fi de ajuns să ne ilustreze acest fapt. In peroraţiunea[2]) panegiricului el se exprimă astfel:

In fine orationis praesides custodesque imperii divos ego consul pro *rebus humanis* (—∪—|—∪ amfimacer-trocheu[3]) ac te praecipue, Capitol*ine Iuppiter* (—∪—∪ ∪̲ trocheu-amfimacer), precor, ut beneficiis tuis faveas

1) René Pichon, *Histoire dela Littérature latine*, pag, 663.
2) *Paneg.* 94.
3) Silaba fixată în proză, ca şi în poesie, are o cantitate indiferentă.

tantisque muneribus addas *perpetuitatem* (—uuu|—u peonul I—trocheu). Audisti quae malo prin*cipi praecabamur* (—u—|—u amfimacer-trocheu), exaudi quae pro dessi*millimo optamus* (—u— —u amfimacer-trocheu). Non te dis*tringimus votis* (—u—|—u amfimacer-trocheu); *non enim pacem* —u—|—u amfimacer-trocheu), *non concordiam* (— —| —u u spondeu-amfimacer), non se*curitatem* —u|—u ditrocheu), non *opes oramus* (— —|— — dispondeu), *non honores* (—u|—u ditrocheu); simplex *cunctaque-ista* (— u | — u ditrocheu), complexum *omnium votum est* —u—|—u amfimacer-trocheu), *salus princi*pis (u— —u— iamb-amfimacer).[1])

III. Scrisorile lui Pliniu

Ceeace constituie, în zilele noastre, celebritatea lui Pliniu, nu sunt nici discursurile sale nici Panegiricul lui Traian, ci sunt cele zece cărți de scrisori cari ni s'au păstrat în întregime.[2]) Rival al lui Cicero în arta elocinții—o rivalilitate recunoscută în secolul I d. Chr.,—ambiționă să se măsoare cu marele său înaintaș și

1) L. Laurand, *Etude sur le style des discours de Cicéron*, pag. 374.

2) Pliniu a scris și poesii și la vârsta de 14 ani a compus o tragedie în greceşte.

în arta epistolară şi probabil că acest motiv l-a determinat să cultive şi acest gen literar.

Pe când însă Cicero avea să discute, adresându-se prietinilor săi, diferite probleme politice, într'un timp în care, spre declinul Republicei, aceste probleme se puteau discută în toată libertatea, în epoca lui Pliniu, nemai existând o libertate politică, nemai existând de fapt nici senat, nici tribunal, scriitorul se vede silit să-şi încătuşeze gândirea, să aducă în discuţie cestiuni de altă natură, să se preocupe nu atât de fond, cât mai mult de formă.

Şi, în vreme ce Cicero, într'un stil neîngrijit şi întrebuinţând o limbă familiară şi pe alocurea chiar graiul popular, *sermo plebeius*, tratează în mod dramatic diferitele probleme de filosofie, politică, literatură, viaţă socială, etc., neavând altă preocupare decât de a fi înţeles de acel căruia îi se adresează, Pliniu îşi alege scrisorile sale, din vasta sa corespondenţă, şi nu publică decât pe cele scrise mai cu îngrijire, *accuratius*. Pliniu scrie într'o limbă concisă şi curată,[1]) într'o limbă academică. El se gândeşte numai la publicul cetitor căruia îi pune la îndemână scrisori literare: el face literatură.

Principala preocupaţiune a lui Pliniu este stilul: acesta este plin de antiteze, de cuvinte

1) *Pressus sermo purusque.*

sonore, orânduite cu măiestrie, de asonanţe şi aliteraţiuni, de cuvinte plastice şi de vorbe de spirit. El ştie să zugrăvească artistic situaţiile şi să ne dea tablouri vii.

Din punctul de vedere al cuprinsului lor, scrisorile lui Pliniu sunt o lectură totdeauna interesantă, recreatoare şi folositoare. Poate că nu există în întreaga literatură latină un material informativ şi documentar mai bogat, pentru cunoaşterea societăţii romane din acele vremuri ca aceste scrisori. Puţine sunt scrisorile lui Pliniu din care cetitorul modern să nu tragă un adevărat profit pentru cunoaşterea epocii împăratului Traian şi pentru propria sa cunoaştere şi conducere în viaţă.

De Sacy, unul dintre comentatorii lui Pliniu, îi face următoarea interesantă caracterizare: Pliniu avea credinţa că viaţa nu ne aparţine nouă, ci că o datorăm patriei; că fiind născuţi într'o societate din ale cărei plăceri şi foloase voim să ne împărtăşim, suntem datori să contribuim pentru această societate ca şi ceilalţi; că noi nu putem, fără să fim nedrepţi, să aruncăm asupra altora toate lucrările dela care depinde siguranţa şi liniştea publică şi să păstrăm pentru noi numai plăcerea de a ne bucură de ea. El credea că este ruşinos lucru să ne odihnim înainte de a fi muncit; el privea repausul ca o recompensă pe care trebuia să o fi meritat şi pe care natura ne opria

de a-l pretinde înainte de timpul pe care el îl prescrie".[1])

In epistolele sale Pliniu îşi descrie propria sa ocupaţiune de cetăţean roman. Un om ca Pliniu „trebuie să pledeze pentru a-şi întreţine bunul renume al elocinţei şi pentru a-şi păstra clientela · · buie să însoţească pe împărat la şedinţele tribunalului, ceeace de altfel constituia o mare plăcere, fiind dată bunăvoinţa lui Traian; trebuie să prezideze senatul, în care, în lipsa de afaceri politice, se desbate afaceri judecătoreşti însemnate; când se judecă bunăoară vr'un guvernator prevaricator nu rareori se întâmplă ca senatul să ţie şedinţă trei zile dearândul. Pe lângă ocupaţiunile oficiale, mai sunt şi altele de ordin privat şi intime: trebuie să asiste la logodne, la căsătorii, la serbări, la banchete, la recepţiuni, să semneze testamente, să asiste în justiţie pe prietinii săi, să asculte lectura publică a scrierilor lor. Apoi un om de vază şi influent ca Pliniu are o vastă corespondenţă: unul îi se adresează spre a găsi un bărbat pentru fiică-sa; altul un preceptor pentru fiii săi; cel al treilea îi cere sfatul asupra felului cum trebuie să studieze; un al patrulea vrea să ştie dacă poate să pledeze în timpul cât este tribun; un al

---

1) *Lettres d Pline le Jeune*, traduites par De Sacy, ed. Jule Pierrot, pag. XLI.

cincilea îi cere o scrisoare de recomandare. Şi Pliniu este gata: cum este om bun, nu vrea să refuze serviciile sale; şi, cum este vanitos, este încântat că i se cer. — Dar el nu trăieşte numai la Roma. Vine cu plăcere şi în oraşul său natal, acl este protector de drept, este „marele om local". Caută să facă servicii, fundează şcoale, biblioteci, instituţiuni de caritate. Bunăvoinţa şi orgoliul intră deopotrivă în socoteală."[1])

Din epistolele sale descoperim că Pliniu erà de o cultură superioară, de un suflet nobil şi plin de umanitate. El se bucură de prezent şi nu se turburà de loc de viitor. Viaţa lui este un lung şir de plăceri inocente şi de triumfuri fericite.

Pentru urmaşii săi, Pliniu a ajuns modelul literaturii epistolare.

IV. Corespondenţa cu împăratul Traian

Intre provinciile imperiale cari cădeau sub administraţia directă a împăratului erà şi Bithynia. Această provincie, una din cele mai mari ale imperiului, se compuneà din două regate puternice, din Bithynia cucerită dela Pharnaces, fiul lui Mithridates cel Mare şi din Pontus cucerit dela Attalus, fiul lui Prusias.

Impăratul Traian dându-şi seama că pros-

1) R. Pichon, *op.-cit.* pag. 671.

peritatea imperiului se întemeiază pe prosperitatea supuşilor, căci un organism viu, cum este statul, nu poate să fie sănătoş şi viguros, decât atunci când toate membrele organismului sunt sănătoase şi viguroase, spre deosebire de predecesorii săi cari considerau imperiul ca o dictatură în mâinele lor, a hotărît ca imperiul ce i se încredinţase şi pe care îl primise cam fără voia sa, să-l conducă prin adevăr şi cu dreptate. El pare a fost convins de ideea că dacă este greu să domneşti peste un popor nesupus, apoi este imposibil să guvernezi peste un popor cu sufletul de sclav. De aceea, cea mai de căpetenie preocupare a sa a fost să asigure supuşilor săi demnitatea şi siguranţa.

Şi dacă echitatea era necesară la Roma, cu atât mai necesară trebuia să fie ea în provinciile îndepărtate, unde controlul public era mai greu de făcut. Provinciile au primit cu încredere imperiul şi ele mai mult decât Roma începuseră să dea o seamă de bărbaţi de conducere, nu numai în viaţa publică, dar şi în literatură.

Condus de astfel de principii sănătoase, Traian şi-a ales, pentru administrarea provinciilor încredinţate sieşi, oameni de mână întâia, bărbaţi de toată încrederea şi pentru Bithynia a destinat pe Pliniu a căruia capacitate, ale căruia sentimente şi putere de vo-

inţă le cunoscuse şi le apreciase. „Dar eu tocmai de aceea te-am ales pe tine, ca pe cel mai priceput bărbat, ca să cauţi să stârpeşti abuzurile acestei provincii şi să-i pui astfel de temelii cari să-i aducă o linişte veşnică", îi răspunde împăratul la una din scrisori.[1])

Fiind trimis în provincie, Pliniu a desvoltat o mare activitate. O parte din această activitate, mai ales aceea în care iniţiativa sa avea loc, o aduce la cunoştinţa împăratului prin rapoarte speciale. De aceea, în cartea X-a, a scrisorilor sale, care cuprinde tocmai această corespondenţă, Pliniu n'are răgaz să se ocupe mult de eleganţa de stil; el are altceva mai bun de făcut.

Activitatea reclamată de administrarea provinciei face ca această corespondenţă, sub raportul stilului, să fie inferioară celorlalte scrisori din întâiele nouă cărţi, să fie mai puţin îngrijită ca formă. Lipsa de eleganţă în alcătuirea frazei, lipsa de ritm şi sonoritate a şi făcut pe unii să creadă că această carte nici n'ar fi autentică şi în special scrisoarea referitoare la tratamentul creştinilor.[2]) Pliniu însă n'avea vreme pentru aceasta. Probleme grele îi reclamau soluţionări urgente.[3])

---

1) X, 117.

2) Vezi discuţiunea asupra acestei cestiuni în M. Pellisson, *Rome sous Trajan*, pag. 111.

3) Cu toate acestea aşa numitul *cursus*, adică cadenţa domi-

Şi ce variate sunt aceste probleme!

In întâiul rând îl preocupă *lucrările publice*: construirea unui apeduct la Nicomedia, lucrare folositoare şi vrednică de domnia lui Traian; repararea gymnasiului din Nicaea, pentru care cere dela Roma un arhitect experimentat; proiectul gigant al unirii printr'un canal a lacului de lângă Nicomedia cu marea, lucrare începută altădată de regi şi care urmează să fie terminată de împărat; strămutarea templului Cybelei din forul dela Nicaea în altă parte; construirea unor băi noi la Prusa; refacerea teatrului din Nicaea şi a băilor din Claudiopolis, etc.

Finanţele provinciei ţine locul al doilea în preocupaţiunile legatului: reducerea cheltuelilor Byzantiilor, de 12.000 sesterţii, pentru ca să trimeată un delegat să salute în fiecare an pe împărat; scăderea dobânzilor pentru plasarea banilor publici; controlul finanţelor din colonia Apamea etc.

Urmează apoi o serie de *măsuri de siguranţă*

---

nată de accent în clausulă o găsim şi în această corespondenţă. Astfel *cursus planus*, un cuvânt de trei silabe accentuat pe penultima şi precedat de un cuvânt accentuat tot pe penultima *sempérque signári* (X, 35); *cursus tardus* un cuvânt de patru silabe accentuat pe antepenultima precedat de un cuvânt accentuat pe penultima: *ésse digníssimam* (X, 37); *cursus velox*, un cuvânt de patru silabe accentuat de penultima procedat de un cuvânt accentuat pe antepenultima: *públice salutándum* (X, 43).

şi asistenţă: instituirea unui corp de pompieri în oraşul Nicomedia, pustiit de un incendiu; stabilirea situaţiunei legale a copiilor lepădaţi şi crescuţi în sclăvie; acordarea dreptului de a fi senator în Bithynia, etc.

Se găsesc de asemenea o serie de *scrisori de recomandare, scrisori de felicitare,* şi altele de cuprins variat.

Pliniu, oricâtă experienţă administrativă ar fi avut, simţia totuş nevoia de povaţa împăratului, de aceea în rapoartele ce-i face, îi cere necontenit îndrumări.

Traian în răspunsurile sale, totdeauna clare şi precise, se arată ca un om hotărît şi priceput, un om care ştie ce voieşte, un om care este capabil să învingă toate dificultăţile, fără grabă şi fără pornire. Răspunsurile împăratului dau dovadă de intenţiuni bune, de un interes viu pentru toate cestiunile ce i se pun şi mai presus de toate dau dovadă de un simţ politic superior.

Impărtaul Traian nu este un centralist şi, cu toate că Pliniu ţine să rezolve toate cestiunile dificile, dela Roma şi prin Roma, împăratul, foarte rezervat, îi dă povaţa să lase provinciile să se guverneze prin ele şi în baza drepturilor câştigate: „trebuie să fie hotărît de legile particulare ale fiecăreia dintre aceste

cetăți".[1]) In altă parte „eu nu mai puțin țiu să mă îngrijesc de locuitorii fiecărui oraș, decât de banul public".[2])

Traian își dădea seama că legile nu se improvizează și că mai multă putere are o lege intrată în uz decât o lege nouă: „Să nu ne atingem de loc de trecut; să rămână senatori aceia cari au fost aleși, deși în contra legii, din orice cetate ar fi ei; pe viitor însă să se observe legea Pompeia, a căreia putere, dacă am voi să o aplicăm și pentru trecut, s'ar produce de sigur multe încurcături".[3])

Interesantă din punctul de vedere al ideilor liberale și generoase este scrisoarea următoare.[4]) Ca să fie admis cineva în senatul Bithyniei și al Pontului, Pliniu întreabă pe împărat, dacă trebuie să plătească o sumă de bani și face așa fel raportul către împărat că-i indică și răspunsul: „Superest ergo ut ipse dispicias an in omnibus civitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutae leguntur, debent pro introitu dare. Nam quod in perpetuum mansurum est, a te constitui decet, cuius factis dictisque debetur aeternitas". Traian nu admite punctul de vedere al lui Pliniu; el are o concepție mai largă și mai liberală. In

1) X, 113.
2) X, 111.
3) X, 115.
4) X, 113.

răspunsul său îi spune: „Honorarium decurionatus omnes qui in quaque civitate Bithyniae decuriones fiunt, inferre debent necne, in universum a me non potest statui. Id ergo, quod tutissimum est, sequendam cuiusque civitatis legem puto".

In genere toate răspunsurile lui Traian sunt modele de bun simţ. Ele sunt scrise într'o limbă atât de concisă şi demnă că pe drept cuvânt criticii literari au caracterizat-o *imperatoria brevitas.*

Cea mai importantă dintre scrisorile din această corespondenţă este cea referitoare la ancheta împotriva Creştinilor.

V. Scrisoarea referitoare la Creştini.

Deşi creştinismul apare în lume deodată cu maturitatea lui Christ, totuş în lumina istoriei nu-l întâlnim decât în epoca lui Traian, deci după trecerea a mai bine de trei sferturi de veac.[1]) Istoricii romani n'au dat atenţie doctrinei celei noui şi de multe ori confundând creştinismul cu iudaismul prezentau învăţătura lui Christ ca o simplă superstiţie.

Harnack enumerând, el pentru prima dată, toate isvoarele referitoare la primul creşti-

1) Pasagiul din *Iosephus Flavrius, Antiq Iudaic.* XVIII, 3, 3, este după toată probabilitatea o interpolare târzie, vezi d, Bricout, *Judaisme et Critianisme,* II. 168.

nism găsește că nici un alt scriitor păgân înainte de Pliniu nu pomenește nici un cuvânt de noua religie care, două secole în urmă, avea să doboare definitiv păgânismul și să-i ia locul ca religie de stat.[1]) Iată această scrisoare importantă a lui Pliniu, a cărei traducere o dăm în text.[2])

C. Plinius Traiano imp. s.

Sollemne est mihi, domine, omnia de quibus dubito ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui numquam: ideo nescio quid et quatenus aut puniri soleat aut quaeri. Nec mediocriter haesitavi sitne aliquod discrimen aetatum an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant, deturne paenitentiae venia an ei qui omnimo Christianus fuit desisse non prosit; nomen ipsum, si flagitiis careat, an flagitia cohaerentia nomini puniantur. Interim in iis qui ad me tamquam Christiani deferebantur hunc sum secutus modum: Interrogavi ipsos an essent Christiani. Confitentes iterum ac tertio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci iussi. Neque enim dubitabam qualecumque esset quod faterentur,

1) A. Harnack, *Misson und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Iahr hunderten* II p. 6.
2) X. 96 și 97.

pertinaciam certe et inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiae quos, quia cives Romani erant, adnotavi in urbem remittendos. Mox ipso tractatu ut fieri solet, diffundente se crimine plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore multorum nomina continens. Qui negabant esse se Christianos aut fuisse, cum praeeunte me deos appellarent et imagini tuae quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum adferri, ture ac vino supplicarent, praeterea meledicerent Christo, quorum nihil posse cogi dicuntur qui sunt re vera Christiani, dimittendos esse putavi. Alii ab indice nominati esse se Christianos dixerunt et mox negaverunt; fuisse quidem, sed disisse, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quinque. Omnes et imaginem tuam deorumque simulacra venerati sunt et Christo malevixerunt. Adfirmabant autem hanc fuisse summam vel culpae suae vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire carmenque Christo quasi deo dicere secum invicem, seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium; quod ipsum facere

desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetaerias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi ex duabus ancillis, quae ministrae dicebantur, quid esset veri et per tormenta quarere. Nihil aliud inveni quam superstitionem pravam et immodicam. Ideo dilata cognitione ad consulendum te decucurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum et vocabuntur. Neque civitates tantum sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est; quae videtur sisti et corrigi posse. Certe satis constat prope iam desolata templa coepisse celebrari et sacra sollemnia diu intermissa repeti pastumque venire victimarum, cuius adhuc rarissimus emptor inveniebatur. Ex quo facile est opinari quae turba hominum emendari possit, si sit paenitentiae locus [1]).

Traianus Plinio s.

Actum quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum qui Christiani ad te delati fuerant secutus es. Neque enim in univer-

1) Scrisoarea a fost scrisă la Amisus sau Amastris în Răsăritul provinciei Bithynia şi Pontus, căci ea se găseşte între scrisorile trimise din această regiune, Harnack, *op.-cit*, p. 157 vezi şi Pellisson, *Rome sous Trajan*, pag. 111.

sum aliquid quod quasi certam formam habeat constitui potest. Conquirendi non sunt: si deferantur et arguantur, puniendi sunt, ita tamen ut qui negaverit se Christianum esse idque re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando diis nostris, quamvis suspectus in praeteritum, veniam ex paenitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli in nullo crimine locum habere debent. Nam et pessimi exempli nec nostri saeculi est.[1])

Deşi Pliniu, în raportul ce face, şi împăratul, în răspunsul său, ne dau o mulţime de lucruri interesante, totuş nici unul nici altul, nici nu bănuesc măcar că păgânismul greco-roman este cu totul minat de culturile orientale, în special de ale zeităţilor Isis, Cybela şi Mithras,[2]) şi că lupta între păgânism şi creştinism era deschisă, luptă din care aveà să rezulte victoria pentru cei slabi şi oropsiţi. Nici unul nici altul nu-şi dedeau seama că creştinismul făcuse progrese enorme, că minorităţile se organizaseră şi prin faptul acestei organizări îşi asiguraseră şi victoria finală.[3])

1) Le tableau que Pline fait des chrétiens est si fort à leur honneur qu'on a soupçonné, mais à tort, l'authenticité de sa lettre; malheuresement, l'unique manuscrit, d'après lequel on l'a publiée au commencement du XVI siècle, a disparu l'on ne sait comment et des doutes sont possibles sur l'exactitude de l'édition, S, Reinach, *Orpheus* pag. 371.

2) Tr. Cumont *Les Religions orientales dans le paganisme romain*, pag. 63.

3) Suetonius, în *Claudius* 25, confundă pe Iudei cu Creştini.

Cu toate că societatea romană nu voia să știe de cestiunea creștină, aceasta totuș se impunea și Pliniu, ca și Traian, se văd siliți să o discute. Guvernatorul Bithyniei o tratează superficial: este o *superstitio prava et immodica.* In această privință el ne amintește de istoricul Tacit care, oricât de profund gânditor a fost, numește creștinismul *exitabilis superstitio.* Este de mirare cu câtă ușurință tratează creștinismul marele istoric. Povestind despre incendiul Romei, întâmplat sub domnia lui Nero, care aruncase toată vina pe creștini, ne spune: „înăbușită pentru moment, această superstiție nelegiuită a isbucnit din nou nu numai în Iudea locul ei de origine, dar chiar și la Roma, în care toate grozăviile și lucrurile rușinoase ale lumii întregi vin din toate părțile și-și găsesc partizani. La început au fost arestați cei ce mărturisiau că erau creștini și, după revelațiile lor, a fost arestată o mare mulțime de oameni nu atât de dovediți de crima incendiului Romei, cât de crima de a urî neamul omenesc. Moartea lor era însoțită de batjocură: erau învăliți în piei de animale, pentru a fi sfâșiați de câini; erau spânzurați pe cruce și unși cu materii inflamabile pentru a slujî

Iudaeos, impulsore Chresto assidue tumultuantes, Roma expulit. Vezi și *Nero.* 16: *afflicti suppliciis christiani genus hominum superstitionis novae ac maleficae:* și *Domitianus 12.*

drept torțe, de îndată ce înoptă. Nero își oferise propriile sale grădini pentru acest spectacol... Deși creștinii erau vinovați și meritau pedeapsa cu moartea, treziau totuș compătimirea tuturor, de oarece nu păreau a fi jertfiți folosului public, ci mai mult cruzimii unui tiran".[1])

Această „superstiție" Pliniu crede că o va opri ușor. „Este sigur, ne spune el, că templele cari erau aproape părăsite încep acum să fie cercetate și sacrificiile, multă vreme neglijate, se reiau din nou și se vând păsuni pentru victime cari până acum nu găsiau cumpărători".[2])

Creștinismul însă făcea pași repezi, mai ales în Orientul imperiului. Vespasian în urma lui Nero, apoi Nerva și Traian în urma lui Domitian, printr'un fel de reacțiune în materie religioasă, lăsaseră pe creștini să facă o sumedenie de proseliți și, odată cu creșterea acestei mulțimi, a crescut și curajul lor. Câți creștini nu vor fi crezut și predicat, supt împăratul Traian, cuvântul Apocalipsului publicat cu vreo 30 de ani mai înainte și care prezicea sfârșitul lumei vechi, al imperiului căruia

---

1) Taciti, *Annales*, XV, 44,

2) S. Reinach, în *Orpheus*, pag 370, crede că în această ocazie, Pliniu era mai mult interpretul doleanțelor negustorilor de vite, fiindcă nu se mai cumpărau victime pentru sacrificii.

Venus îi făgăduise, din partea tatălui său Jupiter, că nu va avea sfârşit?

His ego nec metas rerum, nec tempora pono.
Imperium sine fine dedi. [1])

Minoritatea creştină devenise chiar provocătoare. Adepţii lui Christ nu numai că nu voiau ca zeul lor să figureze în panteonul zeilor Romani, dar ei nu înţelegeau nici să ia parte la serbări, la jocuri, la circ şi, în mijlocul bucuriilor generale, ei stăteau trişti şi melancolici.

Câtă deosebire între creştinismul blând şi liniştit din timpul lui Tiberiu şi creştinismul revoluţionar şi sfidător din timpul lui Traian! Evangelistul Matei spusese: „Dă Cesarului ce este al Cesarului şi lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu",[2]) iar apostolul Petru mai precis: „Supuneţi-vă la toată omeneasca zidire, pentru Domnul, ori împăratului, ca celui ce este mai presus, ori domnilor ca celor ce sunt de el trimişi spre isbânda făcătorilor de rău şi lauda făcătorilor de bine; pe toţi cinstiţi, frăţia iubiţi, de Dumnezeu vă temeţi, pe împăratul cinstiţi".[3]) Iar Pliniu: „am pus la tortură două tinere sclave, de cari se spunea că sunt în tainele cultului, dar n'am găsit nimic, decât..."

---

1) Vergilii, *Aeneis* I, 278.
2) Matei, *Evang.* XII, 21.
3) Petru, *Epist.* I. 2.

Din scrisoarea lui Pliniu rezultă că nu există nici o hotărîre a senatului, nici un edict sau decret imperial în privinţa creştinilor, căci atunci de sigur el ar fi pus în aplicare dispoziţiunile legale ce ar fi avut la îndemână. Neavând nici o normă după care să procedeze el recurge la luminile împăratului: *dilata cognitione ad consulendum te decucurri.*

Răspunsul lui Traian nu este complet. Guvernatorul îl întrebase: „Nu puţin am stat la îndoială, dacă trebuie să ţin seamă de vârstă sau să pedepsesc cu aceeaş pedeapsă şi pe copii ca şi pe bărbaţi; dacă trebuie să iert pe cel ce se căeşte sau dacă nu trebuie să găsească nici o iertare cel de a fost odată creştin; dacă trebuie pedepsit numai numele, chiar dacă n'ar fi învinuit de vr'o crimă sau dacă trebuie pedepsite numai crimele legate de numele de creştin".

Traian trece cu tăcerea această întrebare, pusă sub o formă destul de gravă. El ori a fost surprins nepregătit, ori intenţionat lasă pe Pliniu fără răspuns. Un singur lucru este sigur: faptul de a fi creştin constituie un delict: „Dacă sunt dovediţi ca creştini trebuesc pedepsiţi. Ei însă nu trebuesc căutaţi; dacă însă cineva spune că nu este creştin şi face dovada de aceasta, rugându-se la zeii noştri, să fie iertaţi." Aceasta este regula guvernării

romane până la marea persecuțiune începută sub Decius.[1])

In afară de delictul de a fi creștin, nu se vede nimic, nici în epistola lui Pliniu, nici în răspunsul lui Traian, care să justifice plângerea adepților lui Christ împotriva puterii imperiale. Din contră, nu întâlnim decât sentimente umanitare și moderațiune.

Din punctul de vedere al statului roman, noi trebuie să apreciem faptele, după felul de gândire al acelor vremuri, iar nu după ideile din zilele noastre.

In ce constă vina creștinilor? Ei refuzând să sacrifice zeilor patriei, refuzau să sacrifice împăratului și prin acest refuz se făceau vinovați de legea maiestății,[2]) se făceau *irreligiosi in Caesarem*.

In afară de aceasta, creștinii nu se puteau lepăda de societățile lor. Acestea erau oprite de lege, iar cei vinovați pedepsiți cu moartea: erau crucificați sau asvârliți ca pradă fiarelor.

Ordonanțele împărătești în privința societăților și corporațiunilor vor fi fost de sigur foarte severe: *quod ipsum facere desisse post*

---

1) S. Reinach. *op cit*, pag. 371.

2) Interesantă din acest punct de vedere este scrisoarea X. 85: „cunoști prea bine că intențiunea mea nu este să-mi caut prin teamă și teroare sau prin învinuiri de lesa maiestate respect pentru numele meu. Lasă deci la o parte toată această anchetă pe care n'aș încuviința-o nici chiar atunci când ea s'ar baza pe dovezi".

edictum meum, quo secundum mandata tua haeterias esse vetueram, şi de sigur tot la haeteriile creştine se referă şi scrisoarea în care împăratul răspunde lui Pliniu să se ferească de a institui la Nicomedia o corporaţiune de pompieri: „Să nu uităm că provincia aceasta şi mai ales cetăţile de aci au fost turburate de astfel de societăţi. Orice nume le vom fi dat, din orice motiv se vor fi instituit în corporaţiune, ele se vor preface, deşi trecător, în *haeteriae*".[1])

Dacă scrisoarea lui Pliniu ne dă dovadă de un suflet blând — creştinii de mai târziu, confundându-l cu un alt oarecare Secundus, l-au crezut la un moment dat ca fiind creştin—şi dacă răspunsul lui Traian apare în lumina ideilor creştine ca aspru, această relativă severitate a împăratului se datoreşte pe de o parte situaţiunii sale de reprezentant al imperiului, iar pe de altă parte opiniunei publice pornite împotriva acestei „superstiţii", a căreia contagiune a cuprins *non civitates tantum, sed vicos etiam atque agros.*

Tertullian care a scris cu vr'o sută de ani în urma lui Pliniu găseşte rescriptul lui Traian nesatisfăcător şi contradictor: „Stranie şi contrazicătoare sentinţă! Traian dă ordin să nu se ancheteze creştinii, fiindcă sunt nevino-

1) X. 34. Vezi şi X. 117 în care se vorbeşte despre atrupamente cu ocaziunea distribuirilor de bani la zile de sărbătoare.

vaţi şi, în acelaş timp, porunceşte să fie pedepsiţi ca culpabili. El cruţă şi pedepseşte, el ascunde şi condamnă. Ordonanţă imperială, de ce te contrazici aşa de grosolan? Dacă condamni pe creştini, de ce nu-i anchetezi; dacă nu-i anchetezi de loc, de ce nu-i achiţi.[1])

Politica împăratului în privinţa creştinilor era politica dictată de interesele superioare ale statului. Este, fără îndoială, politica indulgenţii, de pe urma căreia creştinismul n'a avut decât să profite. In orice caz, Traian nu este trecut de scriitorii bisericeşti printre persecutătorii nouei religiuni. A nu fi luat însă nici o măsură împotriva creştinismului, ca *pontifex maximus*, adică ca şef al religiunii oficiale, ar fi însemnat că admite, în locul vechilor culturi ale statului, o religiune care, prin natura ei, era cea mai intolerantă şi mai exclusivistă din toate religiunile.[2]) Victoria creştinismului s'a produs în momentul în care s'a pronunţat de autorităţile statului, toleranţa oficială a întrebuinţării religiei lui Iisus.[3]) Acest moment însă nu puteà să fie în epoca lui Traian.

---

1) I. P. Charpentier, *Les écrivains latins de l'empire*, pag. 366.
2) J. Toutain, *Les cultes païens*, I. pag. 233.
3) G. Wissowa. *Religion und Kultus der Römer*, pag. 95.

Corespondența dintre C. Plinius Caecilius Secundus și împăratul Traian

I

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu felicită pe Traian pentru dobândirea puterii imperiale după moartea tatălui său adoptiv Nerva.

Iubirea plină de pietate față de augustul tău părinte te făcuse să dorești, prea înălțate împărate, ca să urmezi cât mai târziu pe tronul părintesc al tatălui tău [1]; zeii nemuritori însă, s'au grăbit să pună mai curând în mâinile tale viguroase frânele statului, a cărei conducere o luaseși de mai înainte asupra-ți. De aceea, îți urez ție, și prin tine întregului neam omenesc, toate fericirile, adică tot ceea ce este vrednic de domnia ta. Doresc, prea bunule împărate, atât în numele meu personal, cât și în numele statului să fii pururea voios și sănătos.

1. Traian a fost adoptat de împăratul Nerva la 27 Octomvrie 97. La moartea lui Nerva, la 28 Ianuarie 98, Traian se găsia la Colonia, în Germania, de unde nu s'a întors decât după câteva luni în urmă, însoțit de soția sa, Pompeia Plotina. Traian nu primi bucuros domnia oferită. De aceea, nici nu se întoarse la Roma decât după moartea lui Nerva. Aceastâ moarte îi se anunță la Rin. Traian era cam de 42 ani.

II

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu mulţumeşte lui Traian că l-a dăruit cu „dreptul celor trei copii".

Nu găsesc destule cuvinte, stăpâne, să exprim câtă bucurie mi-ai pricinuit, socotindu-mă vrednic de privilegiul părinţilor cari au trei copii [1]). Căci, deşi mi-ai acordat această favoare la stăruinţa lui Iulius Servianus [2]), bărbat distins şi ţie devotat, totuş din insuş decretul tău [3]) am înţeles că tu i-ai împlinit această dorinţă cu atât mai bucuros, cu cât el intervenià pentru mine. De aceea, mi se pare că eu am atins culmea fericirii, când văz că tu chiar dela începutul glorioasei tale domnii, m'ai socotit vrednic de bunăvoinţa ta deosebită. Şi, pe viitor, cu atât mai vârtos voiu căutà să dobândesc copii, cu cât pe aceştia i-am voit să-i am şi supt cea mai nenorocită dintre domnii [4]), după cum poţi să-o constaţi din cele două căsătorii ale mele. Zeii însă, au făcut mai bine, căci au rezervat în întregime bunătăţii tale această favoare. Voiu fi mai mulţumit de a fi părinte astăzi, când pot să fiu şi în siguranţă şi în fericire.

---

1. Împăratul August prin legile sale *Iuliae rogationes* şi *lex Papia Poppaea* a căutat să încurajeze căsătoriile, lovind cu amende pe celibatari şi încurajând cu recompense pe bărbaţii cu trei sau mai mulţi copii, *jus liberorum*. Printre privilegiile bărbaţilor cu ius liberorum erau dreptul de moştenire, locuri rezervate la teatru şi preferinţă pentru anumite funcţiuni sau diverse avantagii de drept privat.

2. Iulius Servianus a fost de trei ori *consul ordinarius* şi, mai târziu, cumnat cu împăratul Hadrian, a căruia soră Domitia Paulina o luase în căsătorie.

3. Rescriptele imperiale, decretele şi edictele aveau putere de lege, *legem esse constat*.

4. Domnia împăratului Domiţian.

III A (XX)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu se scuză că, fiind prefect al visteriei, a refuzat să ia apărarea Africanilor împotriva lui Marius Priscus, dar că în urmă, din ordinul senatului, a luat această apărare.

După ce, prin bunăvoința ta, stăpâne, am fost înaintat ca prefect al visteriei statului [1]), am renunțat la orice pledoarie, ceea ce de altfel nici odată n'am făcut-o fără oarecare alegere; căci am voit să mă consacru cu trup și suflet noilei mele slujbe. Din această pricină, când locuitorii provinciei m'au rugat să le iau apărarea împotriva lui Marius Priscus [2]), eu m'am scuzat de această însărcinare și scuza mea a fost primită. Dar, când după aceea consulul designat a găsit cu cale să se înțeleagă cu mine, a căruia scuză fusese tocmai primită, ca și eu să fiu la dispoziția senatului și ca și numele meu să fie aruncat în urnă, am crezut că lucrez potrivit vederilor domniei tale, neopunându-mă voinții moderate a celui mai luminat ordin senatorial. Aș dorì ca tu să aprobi motivul supunerii mele, căci țin cu totdinadinsul ca tu să încuviințezi, în curățenia sufletului tău, toate faptele și toate vorbele mele.

---

1. Scrisoarea aceastu datează din a doua jumătate a anului 99. Pliniu a ocupat slujba cea grea, *officium laboriosissimum*, sub domnia lui Nerva și a continuat-o și sub Traian, care i-a oferit consulatul înainte de a fi împlinit doi ani ca *praefectus aerarii Saturni*.

2. Marius Priscus, original din Baetica, consul în 87, a fost proconsul în Africa. După proconsulat, locuitorii provinciei Africa l-au acuzat înaintea senatului de administrație rea.

III B (XXI)

Traian către Pliniu

Ţi-ai îndeplinit datoria de bun cetăţean şi de bun senator dând ascultare celui mai înalt ordin din stat, senatului, care aveà pretenţiile sale justificate. Sunt încredinţat că îţi vei îndeplini cu sfinţenie însărcinarea ce ţi-ai luat asupra-ţi.

IV (III)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere lui Traian să înainteze pe Voconius în ordinul senatorial [1]).

Bunăvoinţa ta, de care mă bucur, fără rezervă, prea bunule împărate, îmi dă curaj să intervin pe lângă tine chiar şi pentru amicii mei; între aceştia locul de frunte îl ocupă Voconius Romanus [2]). Am fost, din copilărie, crescuţi împreună şi am trăit împreună. Din această cauză şi cerusem eu dela divul tău părinte să-i dea un loc în senat; dar această favoare a fost rezervată bunătăţii tale, fiindcă mama lui Romanus nu depusese cu solemnitatea legiuită darul de 400.000 de sesterţii [3]) pe cari declarase printr'o scrisoare adresată augustului tău părinte că-i va lăsà

---

1. Epistola a fost scrisă în anul 98.

2. C. Licinius Voconius Romanus, despre care Pliniu vorbeşte in Epist. II. 13, făceà parte dintr'o familie nobilă. Erà *eruditus in causis agendis* şi *epistolas scribit ut Musas ipsas Latine loqui credas.* A fost *flamen Hispaniae citerioris,* C. I. L. II 3866. Ca *condiscipulus* şi *contubernalis* al lui Pliniu, a obţinut dela Nerva *jus trium liberorum.*

3. Pentru ca să poată fi cineva senator se cereà un cens de 1.200.000 sesterţii. Suma de 400.000 sesterţii, cam 50.000 lei, pare a fi o completare a censului senatorial a lui Voconius.

fiului său. Aceasta a făcut-o, la îndemnul meu, în urmă. Căci i-a cesionat moşii şi în această cesiune a îndeplinit toate formalităţile cerute de lege. Astfel, fiindcă s'au înlăturat toate piedicile cari steteau în calea speranţelor mele, nu fără o mare încredere mă pun înaintea ta chezaş pentru prietenul meu Romanus; caracternl moral al acestuia îl înfrumuseţează şi iubirea sa pentru ştiinţă [1]) şi sentimentele sale delicate faţă de părinţi. Acestor sentimente datoreşte el dărnicia mamei sale, moştenirea imediată la moartea părintelui său şi adopţiunea din partea tatălui său vitreg. Toate acestea le măreşte încă şi strălucirea naşterii sale şi frumoasa avere părintească. Sunt încredinţat că umila mea intervenţie nu va scădeà întru nimic din recomandatiunea calităţilor lui. Te rog deci, stăpâne, fă-mi plăcerea de a puteà să-i aduc o felicitare pe care nu puţin o doresc şi dă-mi mulţumirea să mă pot mândrì cu favoarea ta nu numaì faţă de mine personal, dar şi faţă de amicii mei.

V (IV)

C. Pliniu cătră împăratul Traian

Pliniu cere impăratului dreptul de cetăţenie romană pentru medicul său Harpocras. [2])

Anul trecut, stăpâne, o boală foarte grea erà cât pe acì să-mi răpună vieaţa. Am alergat atunci la un doctor, [3]) ale căruia îngrijiri şi servicii le aş puteà

1. Acest Voconius pare a fi acelaş despre care Appuleius ne spune: *„Divus Adrianus cum Voconii amici sui poetae tumulum versibus veneraretur, ita scripsit: lascivus versu, mente pudicus erat“.* Pauly, *Real Encyl.* VII p. 2722.

2. Această scrisoare a fost scrisă probabil în anul 99.

3. *Iatraliptes* este un medic care curarisește pe bolnavi cu mijloace externe, prin fricţiuni, cu uleiuri şi alifii, prin exerciţii gimnastice, dietă etc.

răspăti numai prin bunătatea ta. De aceea, te rog acordă-i cetăţenia romană, căci fiind liberat de o streină, este şi el un strein. Se numeşte Harpocras. Libertatea i-a dat-o Thermuthis, soţia lui Theon, moartă şi ea de mult. De asemenea, te rog să acorzi dreptul de cetăţenie romană deplină şi Hediei şi Antoniei Harmerides, libertele Antoniei Maximilla, o femeie de distincţiune. Această cerere o fac la rugămintea chiar a patroanei lor. [1])

VI (XXII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu mulţumeşte împăratului că a încuviinţat cererea din scrisoare precedentă; în acelaş timp cere pentru Harpocras şi cetăţenia alexandrină,

Iţi mulţumesc, stăpâne, că ai acordat numai decât dreptul de cetăţenie romană libertelor unei rude de ale mele şi lui Harpocras, medicul meu. Dar, când am voit să trec în registre vârsta şi censul lui, [2]) aşa precum mi-ai dat ordin, mi s'a atras luarea aminte de oamenii de drept că ar fi trebuit să-i fi câştigat mai întâiu cetăţenia alexandrină şi apoi cea romană, fiind el din Egipt. Fiindcă eu credeam că nu este deosebire între Egipteni şi ceilalţi streini, mă mulţumisem să-ţi scriu numai că el a fost liberat de o streină, şi că această streină murise de mult.

De această neştiinţă a mea nu mă plâng, fiindcă mi s'a dat ocazie ca pentru acelaş om să-ţi fiu mai de multe ori deobligat. De aceea, te rog să-i acorzi şi cetăţe-

---

1. Fără o prealabilă învoire a patronului sau patroanei liberţii nu puteau să dobândească nici un drept.

2. Fiindcă cetăţenii romani erau împărţiţi în diferite clase după avere, indicaţia censului era necesară şi, pentru serviciul militar, trebuiă înregistrată şi vârsta fiecărui cetăţean.

nia alexandrină şi cea romană, pentru ca să mă pot, şi după lege, bucură de binefacerile tale. Spre a nu aduce o nouă întârziere bunătăţii tale, am trimis liberţilor tăi, după cum mi-ai dat ordin, datele asupra anilor şi censului lui.

VII (XXIII)

Traian către Pliniu

Cetăţenia alexandrină, după obiceiul predecesorilor mei, [1]) hotărîsem să nu o acord cu prea mare uşurinţă; dar, fiindcă tu ai obţinut pentru Harpocras, medicul tău, cetăţenia romană, n'aş puteà să mă hotărăsc ca să-ţi refuz nici această cerere a ta. Tu însă, va trebui să-mi faci cunoscut din ce canton.[2]) face parte, pentru ca să-ţi trimit o scrisoare pentru amicul meu Pompeius Planta, prefectul Egiptului.

VIII (XXIV)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere un concediu de 30 de zile, pentru ca să transpoarte în municipiu statuile împăraţilor, [3])

Când augustul tău părinte ne-a îndemnat, stăpâne, nu numai printr'o prea frumoasă cuvântare, dar chiar printr'o pildă strălucită [4]) pe toţi cetăţenii la acte de

---

1. Egiptul făcea parte din provinciile împăratului. Acesta îşi aveà aci un *praefectus* al său şi o poliţie specială.

2. Egiptul era împărţit în 36 *nomoi*, fiecare nomos având câte o *metropolis*.

3. Scrisoarea aceasta este scrisă în August 101, înainte de plecareà lui Pliniu în Bithynia. Vezi *Epist* III, 1—2.

4. Împăratul Nerva, în scurta sa domnie, s'a distins prin munificenţa sa, îngrijind în special de aprovizionarea Romii cu alimente şi creiând instituţii de binefacere, ridicând temple etc.

mărinimie, i-am cerut să-mi dea voie să transport în municipiul meu,[1]) statuile împăraţilor cari mi-au revenit prin mai multe succesiuni şi pe cari le păstram aşà, precum le-am primit pe la diferitele mele proprietăţi, adăugând în acelaş timp şi statua sa. Fiindcă el mi-a încuviinţat cererea cu cea mai mare bunăvoinţă, am scris numai decât decurionilor-[2]) să fixeze terenul unde aş puteà să ridic un templu pe cheltuiala mea particulară: ei, în cinstea acestei opere, au găsit cu cale să-mi lase mie alegerea locului. Dar, ceea ce n'am putut întreprinde la început, din cauza boalei mele, apoi din cauza celei a augustului tău părinte, în urmă din pricina ocupaţiunei cu slujba ce mi-ai încredinţat,[3]) cred că a sosit acum timpul, când să aduc la îndeplinire această lucrare, căci luna mea se sfârşeşte la 1 Septemvrie şi luna următoare are mai multe serbători[4]). Te rog deci, înainte de toate, să încuviinţezi ca templul ce am de gând să clădesc să fie împodobit şi cu statua ta; apoi pentru ca să pot face această lucrare cât mai repede, să-mi acorzi un concediu. Sinceritatea însă mă face să nu-ţi tăinuesc că, binevoind tu să-mi acorzi această favoare, serveşti mult şi interesele mele personale. Căci arendarea moşiei ce o am, tocmai în această regiune, şi a cărei arendă trece de 400,000 sesterţii, nu se poate amână, fiindcă noul arendaş trebue să taie viţa îndată după culesul viilor. Pe lângă aceasta, lipsa de producţie din anii din urmă mă sileşte să mă gândesc la oarecari scăderi de preţ, pe cari n'aş puteà să le fixez decât fiind la faţa locului. Voiu fi deci recunoscător bunătăţii tale, stăpâne, atât pentru grabnica îndeplinire a

1. Tifernum Tiberianum, unde Pliniu era probabil *patronus*.
2. *Ordo docurionum* dela Tifernum Tiberianum.
3. *Praefectura aerarii Saturni*.
4. Magistraţii funcţionau pe rând, câte o lună; între alte serbători în Septembrie erau *Ludi Romani*.

obligaţiunii actului religios ce mi-am luat asupră-mi, cât şi pentru aşezarea statuilor, dacă ai binevoi să-mi dai un concediu de treizeci de zile. Intr'un timp mai scurt n'aş puteà să sfârşesc lucrarea, de oarece şi templul şi moşia de care vorbesc sunt peste 150 mile departe de Roma.

IX (XXV)

Traian către Pliniu

Pentru cererea ta de concediu ai adus multe motive de ordin privat şi toate cele de ordin public; pentru mine ar fi fost de ajuns dorinţa ta singură. Căci nu stau un moment la îndoială că îndată ce vei puteà, te vei intoarce la slujba ta plină de răspundere. A aşezà statua mea în locul în care doreşti, deşi sunt prea puţin vanitos pentru onoruri de acest soiu, totuş nu-ţi fac nici o piedică, pentru ca să nu par că mă opun afecţiunii tale pentru mine [1]).

X (V)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu arată împăratului bucuria sa pentru acordarea cetăteniei alexandrine lui Harpocras.

N'aş puteà să-ţi arat prin vorbe, stăpâne, câtă bucurie am simţit la primirea scrisorii tale, din care am aflat că ai acordat medicului meu Harpocras şi dreptul de cetăţean alexandrin, cu toate că, după exemplul predecesorilor tăi, nu uşor te-ai fi hotărît să i-l dai. El este din cantonul dela Memphis (νομοῦ Μεμφιτικοῦ). Te rog deci, prea bunule împărate, să-mi trimiţi, după cum mi-ai făgădnit, o scrisoare pentru amicul tău, Pompeius Planta, prefectul Egiptulni. Fiindcă am

1. Observă exprimarea fină şi plină de demnitate nobilă a lui Traian.

de gând să-ţi ies întru întâmpinare spre a mă puteà bucurà, stăpâne, cât mai degrabă, de sosirea ta dorită de toată lumea [1]), te rog să-mi îngădui să-ţi ies în cale la o depărtare cât mai mare.

XI (VI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere împăratului dreptul de cetăţenie pentru rudele medicului Marinus,

Boala mea din urmă, stăpâne, m'a obligat mult faţă de medicul meu Postumius Marinus; recunoştinţa mea deplină n'aş puteà să i-o arăt decât numai graţie binefacerilor tale, dacă, după obiceiul bunătăţii ce mi-ai arătat întotdeauna, ai da ascultare rugăminţilor mele. Te rog deci, acordă dreptul de cetăţenie rudelor lui, lui Chrysippus, fiul lui Mithridates şi soţiei acestuia Stratonica, fiica lui Epigonus; de asemenea fiilor aceluiaş Chrysippus, lui Epigonus şi Mithridates [2]), aşà fel însă ca ei să fie în puterea părintelui lor şi să păstreze dreptul asupra libertilor lor [3]). De asemenea te rog să acorzi deplinul drept de cetăţenie romană lui L. Satrius Abascantus şi lui P. Caesius Phosphorus şi Panchariei Soteris; aceasta o cer dela tine cu învoirea patronilor lor.

---

1. Traian s'a întors din Germania în a doua jumătate a anului 99. Din acest timp trebuie să fie datată şi scrisoarea lui Pliniu.

2. Grecii în special numiau pe copii după numele bunicilor lor.

3. *Patria potestas* şi *jus patronorum* erau părţi ale dreptului de cetăţenie romană. Deplinul drept de cetăţenie se numia *jus Quiritium.*

XII (VII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere împăratului praetura pentru amicul său Attius Sura.

Ştiu, stăpâne, că rugăciunile mele sunt adânc săpate în amintirea ta, totdeauna gata când e vorba de o facere de bine. Îndrăsnesc cu toate acestea, fiindcă mi-ai îngăduit-o şi altă dată, să-ţi aduc aminte şi să te rog, cu stăruinţă în acelaş timp, să acorzi demnitatea de pretor, care e vacantă, lui Attius Sura. Deşi el o aşteaptă cu nerăbdare, îşi întemeiază totuş speranţa de a o dobândi pe strălucirea naşterii sale, pe cinstea-i neprihănită, cu toată lipsa lui de avere, şi, mai presus de toate, pe împrejurarea fericită a secolului tău care îndeamnă şi ridică conştiinţa cetăţenilor să recurgă la favoarea ta.

XIII (VIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere împăratului să-i acorde o demnitate sacerdotală, [1]).

Fiindcă ştiu, stăpâne, că pentru situaţiunea mea morală nimic nu poate da o mai bună garanţie decât dovada de stimă cu care mă onorează un prinţ atât de bun, te rog să binevoeşti a adăugà, pe lângă demnitatea la care m'a ridicat favoarea ta, [2]) şi demnitatea fie cea de augur, fie cea de septemvir, cari sunt vacante. [3]) Sacerdoţiul îmi va da dreptul să înalţ în

---

1. Scrisoarea aceasta datează probabil din anul 102.
2. Pliniu a fost ridicat la demnitatea de consul în anul 100.
3. Pliniu a primit demnitatea de *augur*, după moartea scriitorului Julius Frontinus, în prezenţa împăratului, după întoarcerea acestuia din Dacia, anul 102. Auguratul şi septemviratul *(septemviri epulones* — odinioară *triumviri epulones* — făceau parte din *maiora collegia sacerdotum.*

public zeilor rugăciuni, pe care le înalţ acum pentru prosperitatea ta, ca un simplu particular.

XIV (IX)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu felicită pe împărat pentru victoria repurtată asupra Dacilor [1]).

Te felicit, prea bunule împărate, şi pe tine şi statul, pentru cele mai mari, cele mai frumoase şi cele mai memorabile victorii şi rog pe zeii nemuritori ca toate gândurile tale să fie urmate de rezultate atât de fericite, în cât prin virtuţiile tale cele mari să se reînoească şi să se sporească gloria imperiului.

XV (XXVI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu vesteşte pe împărat despre apropierea sa de Bithynia [2]).

Fiind încredinţat, stăpâne, că nu-ţi este indiferentă călătoria mea, te vestesc că, trecând peste capul Malea (ὑπὲρ Μαλέαν), [3]) am ajuns cu toţi oamenii mei la Ephes, deşi vânturile ni-au fost protivnice. Acum mă gătesc să plec în Bithynia, parte pe corăbii mici, parte cu căruţă. Căci pe cât de primejdios este zăduful pe uscat, pe atât de insuportabile

---

1. Pliniu prin exagerarea epitetelor de *maximae, pulcherrimae, antiquissimae* ar părea că se rapoartă nu la victoriile din prima expediţie împotriva lui Decebal şi a Dacilor, din 101—102, ci la cele din expediţia a doua, din 106,

2. Pliniu a fost guvernator al Bithyniei în anul 111 sau 112.

3. Amintirea capului Malea din Laconia trecuse în proverb: ὑπὲρ Μαλέαν însemnă a fi scăpat de naufragiu şi de piraţi.

sunt vânturile etesiae [1]) pentru o călătorie numai pe mare.

XVI (XXVII)

Traian către Pliniu

Bine ai făcut, prea scumpul meu Pliniu, că mi-ai dat veşti despre tine. Căci îmi stă pe suflet [2]) să ştiu ce fel de drum ai făcut până în provincie.

Cu minte ai procedat întrebuinţând, după cerinţele locului, când navele, când căruţele.

XVII A (XXVIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu anunţă pe împărat că a ajuns în Bithynia [3]).

Dacă călătoria mea pe mare până la Ephes a fost fericită, după ce am început să fac drumul pe uscat cu căruţa, a trebuit să fac un popas la Pergam [4]) îmbolnăvindu-mă greu din cauza unor călduri cumplite şi a unui acces de friguri. In urmă, după ce m'am îmbarcat pe nişte corăbii de ţărm, am fost stinjinit în drum de vânturi protivnice şi am ajuns în Bithynia, ceva mai târziu decât sperasem, la 17 Septemvrie. Totuş n'aş puteà să mă plâng de întârzierea aceasta, fiindcă mi-a fost dat să celebrez în

1. Dela 17 August până la 26 Septemvrie suflă nişte vânturi dela Nord, numite *etesiae*, protivnice pentru călătorii spre Bithynia.
2. Pliniu scrisese împăratului *ad curam tuam*, călătoria nu-ţi este indiferentă; împăratul îi răspunde *ad animum meum*, îmi stă pe suflet. Câte odată îngrijim de lucruri cari nu ne stau la inimă.
3. Data acestei scrisori este 17 Sept. 111.
4. Pergamum în Mysia era metropola provinciei Asia.

provincie onomastica ta, ceeace pentru mine erà de un foarte bun augur. Acum mă ocup cu cercetarea afacerilor publice ale oraşului Prusa [1]), cu dările, veniturile şi datoriile sale. Aceasta, din urmă, o socotesc din ce în ce mai necesar; căci mulţi bani sunt reţinuţi de particulari supt fel de fel de pretexte. Pe lângă aceasta, anume sume de bani sunt întrebuinţate pe cheltueli nejustificate. Acestea am voit să ţi le comunic, stăpâne, chiar dela sosirea mea acì.

XVII B

C. Pliniu către împăratul Traian [2])

La 17 Septemvrie am intrat, stăpâne, în provincie, pe care am găsit-o cu sentimente de supunere şi de devotament faţă de tine, aşà precum ţi se cuvine din partea lumii întregi. Las la chibzuinţa ta, stăpâne, dacă nu crezi că ar fi necesar să trimiţi acì un arhitect [3]). Căci socotesc că nu puţini bani s'ar puteà scoate dela antreprenori, dacă măsurătorile s'ar face conscienţios. Cel puţin aşà întrevăd eu din socotelile oraşului Prusa pe cari le examinez acum.

XVIII (XXIX)

Traian către Plinu

Aş fi dorit să fi putut ajunge în Bithynia, împreună cu toţi ai tăi, fără să fi suferit slaba ta sănătate şi

1. Prusa, oraş lângă Olympus, în Bithynia, astăzi Bursà sau Brussa.
2. După unele ediţii această scrisoare face parte din scrisoarea precedentă.
3. Mensores sau agrimensores formau supt imperiu un colegiu cu privilegii importante. Acì e vorba de *mensores aedificiorum*.

ca drumul dela Ephes să fi fost asemenea cu călătoria pe mare pe care ai făcut-o până acolo. Ziua sosirii tale în Bithynia am aflat-o, prea scumpul meu Pliniu, din scrisoarea ta. Locuitorii din acea provincie vor înțelege de sigur că eu mă interesez de ei, căci nu mă îndoiesc că şi tu îți vei da osteneala să-i convingi că alegându-te pe tine, te am ales ca în locul meu. Vei cercetà în primul rând socotelile afacerilor publice; căci, de sigur, sunt în mare neregulă. Architecți de abià am destui pentru lucrările publice cari se clădesc în Roma şi în împrejurimi; dar în orice provincie se găsesc şi de acei în cari te poți încrede. Nu-ți vor lipsì deci nici ție, dacă îi vei căutà cu luare aminte [1]).

XIX (XXX)

C. Pliniu cătră împăratul Traian

Pliniu întreabă pe împărat dacă paza trebue făcută prin sclavi publici sau prin militari.

Te rog, stăpâne, să-mi dai sfatul în nedumerirea mea, dacă trebuie să fac paza închisorilor prin sclavii publici ai statului — cum s'a făcut până acum — sau prin soldați. Căci mă tem, pe de o parte, ca ele să nu fie bine păzite de sclavii publici, şi pe de altă parte, ca nu cumvà această pază să reclame un prea mare număr de soldați. Intre timp am adaus câțiva militari pe lângă sclavii publici; dar văz că primejdia stă în aceea, ca nu cumvà tocmai aceasta să nu fie un motiv de negligență, fiind încredințați şi unii şi

1. Se pare că Pliniu a cerut architecți dela Roma, nu fiindcă n'ar fi găsit în Bithynia, ci fiindcă n'aveà încredere în acei *Graeculi*, cari lucrau cu rea credință.

alţii că vina comună poate fi aruncată de aceştia asupra acelor, de aceia asupra acestora [1]).

XX (XXXI)

Traian către Pliniu

Nu este nevoie, scumpul meu Pliniu, să întrebuinţezi prea mulţi soldaţi la paza închisorilor. Să stăruim în obiceiul acelei provincii, ca paza să se facă de sclavii publici. Atârnă de severitatea ţi sârguinţa ta să se facă aceasta cu scrupulozitate. Mai ales, după cum îmi scrii, trebuie să te fereşti ca nu cumvà, dacă s'ar amesteca împreună sclavii publici cu soldaţii, să nu fie mai neglijenţi, lăsându-se unii pe alţii. Ţin însă mult şi la aceea ca să nu fie luaţi de supt drapel prea mulţi soldaţi.

XXI (XXXII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu arată împăratului de ce n'a rechemat dela Bassus pe soldaţii supranumerari.

Gabius Bassus, comandantul ţărmului Pontic [2]), un ofiţer prea supus şi devotat, a venit la mine, stăpâne, şi a stat mai multe zile împreună cu mine; pe cât am putut observà el este un bărbat distins şi demn de bunăvoinţa ta. I-am făcut cunoscut că ai dat ordin ca din cohortele, peste cari ai binevoit să-mi dai comanda-

1. Observaţia comentatorului Got. Erdmann Gierig: „Pliniu pare că cunoaşte mai bine natura sufletului omenesc decât puterea comandamentului său".

2. Împăratul Nero a prefăcut *Pontus* în provincie romană, unind-o cu Bithynia, dar peste ţărmul Pontului, *ora Ponti*, era un *praefectus*, sub dependenţa garnizoanei din Bithynia.

mentul, să se mulţumească cu zece infanterişti beneficiari [1]), doi călăreţi şi un căpitan. Mi-a răspuns că acest număr nu-i este de ajuns şi că îţi va scrie. Acesta a fost motivul, pentru care n'am socotit necesar să chem înapoi pe cei pe cari îi are peste număr.

XXII (XXXII)

Traian către Pliniu

Şi mie mi-a scris Gabius Bassus că nu-i ajunge numărul de soldaţi, pe cari i-am destinat, prin instrucţiunile mele, să i se dea. Răspunsul meu am pus să ţi se transcrie spre cunoştinţă. Trebuie să se facă deosebirea între ceea ce reclamă împrejurările şi între ambiţiunea oamenilor de a voi să-şi întindă autoritatea lor. Noi însă trebuie să avem în vedere interesul public şi să băgăm de seamă ca, pe cât mai mult, soldaţii să nu părăsească drapelele lor.

XXIII (XXXIV)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere sfatul împăratului în privinţa construirii unor băi noi la Prusa.

Prusienii, stăpâne, au o baie murdară şi veche. Ar dori, cu încuviinţarea ta, să-o restaureze. Eu însă, cercetând mai deaproape lucrul, găsesc cu cale că ar trebui să le permiţi să-şi facă una nouă. Fonduri se găsesc, din cari să şi-o facă: mai întâiu banii cari am început să-i încasez dela particulari; apoi banii pe cari ei înşişi îi cheltuiau de obiceiu pentru untul

1. *Beneficiarii* se numiau acei soldati cari aveau din partea comandantului lor oarecari privilegii, ca scutire de lucrări grele, de a sapă etc.

de lemn şi pe cari sunt gata să-i dea pentru construcţia băii. De altfel, aceasta pare că o pretinde şi frumuseţea oraşului şi strălucirea secolului tău.

XXIV (XXXV)

Traian către Pliniu

Dacă construirea unei băi noui nu este împovărătoare pentru puterile Prusienilor, pot să le împlinesc dorinţa lor; numai să nu se puie o nouă contribuţie pentru această lucrare sau să nu trebuiască pe viitor să se impună noi cheltueli.

XXV (X)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu anunţă pe Traian despre sosirea lui Servilius.

Legatul Servilius Pudens [1]) a sosit la Nicodemia [2]), la 24 Novembre, şi m'a scăpat de neliniştea unei lungi aşteptări.

XXVI (XI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu recomandă împăratului pe Rosianus Geminus.

Binefacerile tale, stăpâne, m'au adus într'o strânsă legătură cu Rosianus Geminus. L-am avut ca quaestor [3]) în timpul consulatului meu şi l-am cunoscut ca un om

---

1. Proconsulii din provincii aveau câte unu sau doi *legati*, întrebuinţaţi în afacerile judiciare şi administrative.

2. *Nicomedia*, azi Ismid, pe Marea de Marmara, eră capitala Bithyniei.

3. Rosianus Geminus, quaestor în anul 100 — 101, fusese tribun militar al lui Traian în Germania şi în Dacia praefect al unei cohorte auxiliare.

devotat. El continuă şi după ieşirea mea din funcţiune să-mi arate atâtea semne de stimă şi consideraţiune, că devotamentul său pe care l-am cunoscut ca funcţionar public este întrecut de devotamentul său ca simplu particular. Te rog, deci, ascultă-mi rugămintea ce-ţi fac pentru înaintarea lui, iar dacă ai voi să te încrezi în cuvintele mele, i-ai puteà acordà toată bună voinţa ta. El însuş îşi va da silinţa ca prin îndeplinirea exactă a însărcinărilor mai mici ce i-ai încredinţà să se arate vrednic de altele mai mari. Dacă nu insist prea mult asupra meritelor sale este faptul că sper că îţi sunt prea bine cunoscute şi integritatea lui şi cinstea lui şi priceperea lui, nu numai din funcţiunile pe care le-a avut supt ochii tăi la Roma, dar chiar şi din timpul serviciului militar pe care l-a făcut împreună cu tine. Faţă de iubirea mea pentru el, un singur lucru mi se pare că nu l-am făcut în deajuns, acela de a te rugà, stăpâne, de a te rugà cu insistenţă, ca să-mi procuri bucuria de a vedeà crescând cât mai degrabă demnitatea quaestorului meu şi, prin el, şi a mea.

XXVII (XXXVI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere sfat împăratului în privinţa soldaţilor pe cari trebuià să-i lase lui Maximus.

Maximus [1]) libertul şi procuratorul tău, îmi spune stăpâne, că şi el are necesitate de zece soldaţi, în afară de cei zece beneficiari pe cari mi-ai ordonat să-i dau distinsului bărbat Gemellinus. Am găsit de cuviinţă să las în serviciul său trei, pe aceia pe cari îi aflasem în comisiunea sa, mai ales că aveau să meargă

2. M. Ulpius Maximus erà subprocurator al lui Gemellinus, procurator al Bithyniei.

în Paphlagonia [1]) după procurare de grâu. Am adaus chiar pentru paza lui doi călăreţi pe cari mi-a cerut. Te rog să-mi araţi, cum voeşti să procedez în viitor.

XXVIII (XXXVII)

Traian către Pliniu

Bine ai făcut de ai dat soldaţi lui Maximus care plecà să cumpere grâu, căci el aveà o însărcinare extraordinară. Când se va fi întors la vechiul lui post, îi vor fi de ajuns doi soldaţi, daţi de tine şi totatâţia primiţi dela procuratorul meu Virdius Gemellinus, căruia îi serveşte de ajutor.

XXIX (XXXVIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere sfat împăratului în privinţa pedepsei sclavilor găsiţi printre recruţi.

Sempronius Caelianus, un tânăr distins [2]) mi-a trimis doi sclavi găsiţi printre recruţi; pedeapsa cu moarte [3]) a acestora am amânat-o, pentru ca despre felul pedepsii să te consult pe tine, creatorul şi sprijinitorul disciplinei militare. Căci stau la îndoială, din pricină mai ales că, deşi au depus jurământ militar, n'au fost distribuiţi în vre-o legiune. Te rog deci, stăpâne, să mă îndrumezi, cum trebuie să procedez, mai ales fiind vorba să se stabilească o pildă.

---

1. Paphlagonia eră o provincie, vestită pentru vin şi lână, între Bithynia şi Pontus.
2. Frobabil un tribun militar sau un prefect al unei cohorte militare.
3. „Ab omni militia servi prohibentur: alioquin capite puniuntur". Pedeapsa acestor sclavi de obiceiu eră crucificarea

XXX (XXXIX)

Traian către Pliniu

Sempronius Caelianus a executat ordinele mele, trimiţând la tine pe aceia cari trebuiau să fie judecaţi în cunoştinţă de causă, de merită sau nu, pedeapsa cu moarte. Trebuie însă să cercetezi, dacă s'au prezentat de bunăvoie, sau dacă au fost aleşi sau, însfârşit, dacă au fost daţi să înlocuiască pe alţii. Dacă au fost aleşi, greşala e a recrutării; dacă au fost daţi ca înlocuind pe alţii, vina e a acelora cari i-au dat; dacă au venit ei de ei, deşi aveau conştiinţa condiţiunii lor, trebuie să fie pedepsiţi. Căci nu importă mult, dacă n'au fost distribuiţi în legiune. Din ziua când, pentru prima oară, au fost primiţi în serviciu, trebuiau să-ş declare originea lor.

XXXI (XL)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu întreabă pe împărat ce trebuie să facă cu condamnaţii, găsiţi printre slujbaşii publici.

Fiindcă mi-ai dat voie să mă adresez ţie în nedumeririle mele, sper, stăpâne, că nu vei crede că te înjosesc, dacă te rog să te scobori, până la micele mele preocupări. In cele mai multe cetăţi, mai ales în Nicomedia şi Nicaea [1]) unii condamnaţi, fie la munca silnică, fie la luptele de gladiatori, fie la alte pedepse

1. Nicomedia, celebră cetate din Bithynia, fondată la anul 264 a. Chr. de regele Nicomedes I, reşedinţa favorită a împăraţilor, mai ales Diocleţian şi Constantin cel Mare—Nicaea, zidită de regele Antigonus, numită la început Antigonea, s'a numit mai târziu Nicaea după numele soţii regelui Lysimachus. Supt regii Bithyniei Nicaea a fost adeseaori reşedinţă regală.

asemenea, slujesc ca sclavi publici şi primesc chiar ca sclavii publici o plată anuală. Aflând despre aceasta, am stat mult la îndoială ce trebue să fac. Pe deoparte, am socotit că este o prea mare severitate să pedepsesc, după un lung timp, pe cei mai mulţi, acum oameni bătrâni, şi pe cât se susţine, ducând un traiu modest şi regulat şi, pe de altă parte, n'am crezut lucru destul de cinstit să menţin în slujbele publice pe nişte condamnaţi şi, de asemenea, mi s'a părut nefolositor să hrănesc cu banii statului nişte trândavi, dar în acelaş timp primejdios de a nu-i hrăni. Am fost silit deci, să suspend toată această afacere, până ce voiu fi primit sfatul tău. Mă vei întrebà poate, cum s'a întâmplat ca să fie scutiţi de pedeapsă nişte condamnaţi: am cercetat şi eu, dar n'am putut află nimic ce să pot să-ţi certific. Decretele cu cari au fost condamnaţi mi le-au arătat, dar nici un act, cu care să poată probà că au fost liberaţi. S'au găsit unii cari să spună că rugându-se au fost sloboziţi din porunca proconsulilor [1]) sau a locoţiitorilor lor. Işi dedeau şi cuvântul lor de onoare, ceeace este uşor de admis, fiindcă nimenea n'ar fi îndrăsnit aceasta fără să fi fost protejaţi de cineva.

XXXII (XLI)

Traian către Pliniu

Ţin să-ţi amintesc că tocmai de aceea ai fost trimis în provincia asta, pentru că am găsit multe lucruri de îndreptat în ea. Şi, mai ales, trebuie revenit numai decât asupra abuzului, că acei cari fuseseră condamnaţi la pedeapsa cu moarte, nu numai că au fost

1. Bithynia fiind provincie senatorială eră guvernată de un proconsul.

liberaţi, fără de un ordin mai înalt, după cum îmi scrii, dar chiar li s'au dat privilegiile unor sclavi cinstiţi. Aşadar, cei cari vor fi fost condamnaţi în ultimii zece ani şi nu vor fi fost liberaţi în mod legal, aceştia vor trebui să-şi primească pedeapsa ; dacă se vor găsi unii mai de demult şi bătrâni, condamnaţi înainte de zece ani, să-i distribuim pe la acele servicii cari sunt mai aproape de pedeapsa lor. De obiceiu sunt însărcinaţi astfel de oameni cu îngrijirea băilor, cu curăţirea canalurilor şi de asemenea cu repararea drumurilor şi şoselelor.

XXXIII (XLII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu descrie împăratului incendiul din Nicomedia şi recomandă instituirea unui colegiu de pompieri.

Pe când vizitam o regiune îndepărtată din provincia mea, un incendiu îngrozitor a mistuit la Nicomedia mai multe case particulare şi două edificii publice „Casa oraşului“ [1]) şi „Templul lui Isis“ [2]), cu toate că le despărţia o stradă. Focul s'a întins mai întâiu din cauza puterii vântului, apoi din cauza negligenţii oamenilor cari, s'a constatat de astădată, au rămas ca nişte priv'tori, trândavi şi nepăsători, deşi dezastrul erà aşà de mare ; de altfel în oraş nu se găsesc pentru serviciul public nici tulumbe nici cange nici, în sfârşit, vr'un alt instrument pentru stingerea focului. Acestea însă, fiindcă am dat ordin, se vor procurà în viitor. Tu, stăpâne, gândeşte-te dacă n'ar fi bine să se instituie

1, *Gerusia*, dela γέρων, casa bătrânilor, unde se hrănesc cei bătrâni cari au binemeritat din partea statului, un fel de Prytaneum din Athena.

2. Cultul lui Isis a fost introdus în imperiul roman, după al doilea războiu punic şi erà foarte popular.

un colegiu de pompieri, nu mai mare decât de 150 de oameni. Voiu căutà să nu fie nimenea altul primit de cât meşteşugari şi privilegiul acordat să nu servească pentru altceva. Nu va fi greu să se supravegheze un număr aşà de mic.

XXXIV (XLIII)

Traian către Pliniu

Ţi-a venit în minte, după pilda mai multor alte cetăţi, că s'ar puteà instituì un colegiu de pompieri şi la Nicomedia. Dar, să nu uităm că provincia aceasta şi mai ales cetăţile [1]) de acì au fost turburate de astfel de societăţi. Orice nume le vom fi dat, din orice motiv se vor fi instituit în corporaţiune, ele se vor preface, deşi trecător, în hetaeriae. [2]) De aceea, este mai cuminte să se procure cele ce pot fi de ajutor pentru stingerea focului şi să se îndemne proprietarii de bunuri urbane ca ei înşişi să împedice focul şi, dacă vor cere împrejurările, să se alerge la concursul poporului.

XXXV (XLIV)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu anunţă pe împărat că a făcut sărbătoarea pentru sănătatea lui [3]).

Făgăduelile [4]) solemne date zeilor pentru sănătatea

---

1. Nicomedia şi Nicaea.
2. Colegiile se prefăceau în *hetaeriae* (ἑταῖρος, sodalis) primejdioase pentru siguranţa statului.
3. Scrisoarea aceasta datează din 3 Ianuarie 112.
4. *Vota publica* erau sărbători solemne în Capitol, la Roma, în diferite localităţi, în provincii, pentru sănătatea împăratului. Se făceau promisiuni zeilor cari se îndeplineau la o anumită epocă.

ta, de care este legată mântuirea publică, le-am făcut, stăpâne, şi le-am dus la bun sfârşit şi am rugat pe zei să ne îngăduie ca aceste făgăduieli să le împlinim mereu şi mereu să le reînoim.

XXXVI (XLV)

Traian către Pliniu

Am aflat cu plăcere din scrisoarea ta, scumpul meu Pliniu, că împreună cu poporul provinciei tale ai adus la îndeplinire făgăduelile solemne date zeilor nemuritori pentru sănătatea şi fericirea mea şi că le-ai făcut din nou.

XXXVII (XLVI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere împăratului un architect-inginer ca să construească aqueductul din Nicomedia.

Locuitorii din Nicomedia au cheltuit, stăpâne, cu un aqueduct 3,329000 sesterţii şi lucrarea a rămas până acum neisprăvită, ba chiar distrusă. S'a cheltuit în urmă cu un altul 2,000,000 sesterţii. Şi acesta fiind părăsit, e necesitate de o nouă cheltuială ca să aibă apă ei cari au pierdut zadarnic atâţia bani. Eu însumi am găsit un isvor foarte curat, de unde crez că s'ar puteà aduce apa, după cum s'a încercat dela început să se facă, printr'o lucrare boltită, pentruca apa să nu ajungă numai în locurile joase ale oraşului. Au rămas până acum câteva arcade din această lucrare. Se pot ridicà altele, unele din piatra cubică care s'a luat din vechea clădire; altele, după părerea mea, se vor puteà face din cărămidă. Aceasta ar fi mai lesnicios şi mai ieftin. Şi, mai întâiu de toate, e

necesar să-mi trimiţi fie un fântânar fie un inginer [1]), să nu se mai întâmple ceea ce s'a întâmplat. Eu de un singur lucru pot să te asigur că, şi prin utilitatea lucrării şi prin frumuseţea ei, întreprinderea aceasta ar fi vrednică de domnia ta.

XXXVIII (XLVII)

Traian către Pliniu

Trebuie îngrijit să se introducă apa în oraşul Nicomedia. Sunt încredinţat că te vei apucà de această lucrare cu tot zelul necesar. Dar, negreşit, trebuie nu mai puţin ca tu să cercetezi cu aceeaş stăruinţă, din a cui greşală locuitorii din Nicomedia au pierdut în această lucrare atâtea parale şi, dacă nu cumvà au început lucrarea şi, după ce au pus mâna pe parale, au părăsit-o.

XXXIX (XLVIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere sfatul împăratului în privinţa edificiilor publice dela Nicaea şi Claudiopolis.

Teatrul dela Nicaea, stăpâne, în cea mai mare parte zidit, dar încă neterminat a înghiţit, precum auz—socotelele n'au fost încă cercetate—mai bine de 10.000000 sesterţii: mă tem să nu fie de geaba. Căci se dărapănă prin crăpături colosale şi prin căscături, fie din pricina terenului umed şi moale, fie din pricina pietrelor sfărâmicioase şi slabe: fără îndoială, trebuie chibzuit, dacă e de isprăvit sau de părăsit, ori de

1. *Aquilex* este inspectorul instalaţiunilor de apă, *architectus* este inginerul. Frontinus, în *De Aquaed.* 117 ne vorbeşte de *libratores, aquarii* şi *castellarii.*

dărâmat. Căci lucrările de proptire şi susţinere, cari se întreprind din când în când, nu mi se par atât de solide pe cât de costisitoare. Pentru înfrumuseţarea acestui teatru, s'au făcut multe făgăduieli din partea particularilor: ca basilice [1]) de jur împrejur, ca portice [2]) deasupra scaunelor. Toate acestea se amână acum, începând lucrarea care ar trebui înainte terminată. Tot locuitorii din Nicaea au început să repare, înainte de sosirea mea, un gimnaziu [3]) distrus de un incendiu, cu mult mai mare şi mai vast decum fusese. Şi au cheltuit mulţişori bani şi e primejdie să nu fie fără folos, căci este neregulat şi după un plan rău conceput. Pe lângă aceasta, architectul, de sigur un rival al aceluia de care a fost începută lucrarea, afirmă că pereţii, deşi laţi de douăzeci şi două picioare nu pot să susţie greutatea ce se pune pe ei, de oarece ar fi făcuţi fără ciment şi nelegaţi cu legături de cărăm. Şi locuitorii din Claudiopolis [4]) sapă, mai mult decât zidesc, o baie mare, într'un loc jos, la poalele unui deal şi anume din acei bani pe cari senatorii supranumerari [5]), admişi în senat, graţie bunătăţii tale, i-au dat la intrarea lor sau îi vor da când li se vor cere.

---

1. *Basilicae*, numite după vorba grecească στοὰ βασιλική erau nişte construcţiuni patru unghiulare cu unul sau mai multe rânduri de colonade. Ele erau întrebuinţate pentru afaceri comerciale sau pentru curţi judecătoreşti.

2. *Porticus* erau nişte galerii acoperite şi înconjurate cu colonade. Ele erau construite deasupra scaunelor teatrului, care erà deschis.

3. *Gymnasium* erà o sală de gimnastică, împodobită de asemenea cu colonade, şi unde filozofii şi retorii ţineau conferinţe şi susţineau discuţii publice.

4. *Claudiopolis*, numit şi Bitynium, erà un oraş în centrul Bithyniei.

5. *Buleutae*, dela vorba grecească βουλή sfat, erau senatori, nu aleşi de censori, ci senatori supranumerari, instituiţi de Traian.

Deci, fiindcă am teamă ca nu cumvà acolo banii publici, dincoace, ceea ce este mai preţios decât orice ban, să nu fie rău întrebuinţată binefacerea ta, mă văd silit să-ţi cer ţie să-mi trimeţi un architect care să cerceteze, nu numai pentru teatru, dar chiar şi pentru această baie, dacă n'ar fi mai folositor, faţă de cheltuelile făcute, sau să se termine lucrarea după planul cu care s'a început, sau să se îndrepte ce este de îndreptat şi să se schimbe ce este de schimbat, pentruca nu cumva voind să păstrăm ceea ce am cheltuit să pierdem şi ceea ce cheltuim încă.

XL (IXL)

Traian cătră Pliniu

Ceea ce trebuie să se facă în privinţa teatrului care a început să se clădească la Nicaea, mai bine vei examinà şi hotărî tu care eşti la faţa locului. Mie îmi va fi de ajuns să-mi reportezi, pentru care soluţiune te ai hotărît. Când teatrul va fi fost terminat, aibi grije să ceri dela particulari ceea ce au făgăduit. Grecişorii noştri ţin la gimnazii; de aceea, poate, locuitorii din Nicaea s'au apucat orbeşte de acea construcţie peste puterile lor: trebuie însă să se mulţumească cu ceea ce le este indispensabil. De asemenea, vei decide tu singur ce sfat trebuie dat Claudiopolitanilor în privinţa băilor pe cari au început să le construiască, după cum spui tu, într'un loc nepotrivit. Architecţi nu poate să-ţi lipsească. Nu este nici o provincie care să n'aibă astfel de oameni pricepuţi şi destoinici; afară numai dacă nu socoteşti că este mai lesne să ţi se trimeaţă de acì, din Roma, unde, de obiceiu, vin din Grecia la noi.

LI (L)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu sfătueşte pe împărat să lege printr'un canal lacul din Nicomedia cu marea.

Când mă gândesc la înălţimea situaţiei tale, şi mai ales la slăvirea su letului tău, mi se pare c^x e de datoria mea să-ţi propun lucrări vrednice, nu mai puţin de nemurirea, cât de gloria ta, lucrări pe cât de măreţe, pe atât de utile. La marginea Nicomediei este un lac foarte mare; pe acesta se fac cărături, pe corăbi, şi cu cheltuială mică şi cu puţină casnă, cărături de marmoră, fructe, lemne, materiale, până la drumul mare; de acì, cu multă casnă şi cu mai multă cheltuială, cu căruţele până la mare [1]). Această lucrare [2]) reclamă multe braţe; acestea însă nu lipsesc acì. Căci, pe de o parte la ţară se găsesc mulţi muncitori, pe de altă parte în oraş este gloată multă şi e de crezut cì toată lumea se va grăbì la o lucrare folositoare pentru toţi. Rămâne numai ca tu să-mi trimeţi un nivelator sau un architect, dacă găseşti de cuviinţă, care să examineze cu deamănuntul ori de locul este mai ridicat decât marea. Experţii d'n această ţară susţin că este cu patruzeci de coţi ma ridicat. Eu în apropiere am descoperit un basin foarte lat, săpat odinioară de un rege, dar este nesigur dacă a fost făcut pentru a primì apele din câmpiile învecinate sau să lege lacul cu vr'un fluviu; căci este neterminat. Şi mai este o îndoială, fost-a el întrerupt prin moartea regelui sau fiindcă va fi pierdut nădejdea în succesul operii. Dar, tocmai aceasta—iartă-mi trufia—mă face să lucrez cu patimă, ca tu să termini o operă, pe care regii au fost în stare numai să o înceapă.

1. Lacul Sophon, azi Sabanjah, lângă Marea de Marmara (Propontis).

2. Acì pare a fi o lacună în textul lui Plinius.

XLII (LI)

Traian către Pliniu

Lacul acesta poate să mă ispitească să aprob să fie unit cu marea; dar, trebuie bine cercetat ca nu cumvà să se scurgă cu totul în mare. Informează-te numai decât, câtă apă şi de unde o primeşte. Poţi cere un nivelator dela Calpurnius Macer [1]) şi eu îţi voiu trimite de acì un inginer priceput în astfel de lucrări.

XLIII (LII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere sfatul împăratului în privinţa cheltuelilor Byzantinilor.

Când am examinat cheltuelile publice ale Byzantinilor, cheltueli cari sunt foarte mari, mi s'a arătat, stăpâne, că pentru a-ţi da dovadă de devotamentul lor trimeteau pe fiecare an câte un delegat cu un decret şi-i dedeau câte 12000 sesterţii. Deci, ţinând seamă de hotărîrea ta, am găsit cu cale să opresc pe delegat şi să-ţi trimit numai decretul, cruţând astfel oraşului o cheltuială, fără însă să împiedic împlinirea unei datorii publice. Acelaş oraş este împovărat cu 3000 sesterţii cari se plătesc pe fiecare an, ca cheltuială de călătorie, delegatului care se ducea să salute în numele cetăţii pe guvernatorul Moesiei. Am socotit că pe viitor trebuie să taiu şi această sumă. Pe tine, stăpâne, te rog să binevoeşti a-mi răspunde care este părerea ta, fie aprobând hotărîrea mea, fie îndreptându-mi greşeala.

---

1. Vezi scrisoarea lui Pliniu către Calpurnius Macer III. 5.

XLIV (LIII)

Traian către Pliniu

Foarte bine ai făcut, prea scumpe Pliniu, cruțând Byzantinilor cele 12000 sesterții pe cari îi cheltuiau cu trimiterea unui delegat ca să mă salute. Va îndeplini acest rol numai decretul trimis prin tine. Guvernatorul Moesiei [1]) va scuză, dacă nu i se vor mai face curteniri atât de costisitoare.

XLV (LIV)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu întreabă pe împărat ce durată au diplomele [2]) de drum.

Te rog, stăpâne, să-mi arăți părerea ta în privința diplomelor a căror termin a expirat; [3]) dacă voiești ca ele să continue și pentru cât timp și să mă scapi astfel de nedumerirea, în care mă găsesc. Mă tem să nu mă înșel într'un fel sau într'altul, fie că aș încuviința lucruri oprite, fie că aș împiedică lucruri permise.

XLVI (LV)

Traian către Pliniu

Diplomele cu termenul expirat nu trebuie să mai fie valabile și de aceea îmi fac o datorie deosebită să trimit noi diplome în toate provinciile, înainte ca să ducă lipsă de ele.

---

1. Guvernatorul Moesiei inferioare *(legatus Moesiae inferioris)* era Calpurnius Macer.

2. Scrisoarea aceasta datează din anul 112.

3. Diplomele erau niște scrisori, — numite astfel fiindcă aveau forma dubiă a tăbliților — cari se dedeau prefecturilor, ca, în orașele prin care se faceă drum, magistrații să-și dea silința să se găsească repede cai și cele necesare.

XLVII (LVI)

C. Pliniu cătră împăratul Traian

Pliniu cere sfatul împăratului dacă trebuie să controleze finanţele Apameenilor.

Când am voit, stăpâne, să inspectez pe debitorii publici dela Apamea [1]) veniturile şi cheltuelile lor, mi s'a răspuns că doresc cu toţii să fie discutate socotelele coloniei: totuş că nici un proconsul n'a făcut aceasta înainte de mine, că au avut privilegiul şi obiceiul foarte vechiu de a-şi administra, după bunul lor plac, afacerile publice. Am cerut să expună într'un memoriu cele ce susţineau şi cele ce reclamau; acesta ţi l-am trimis ţie, precum l-am primit, cu toate că multe lucruri erau străine de cestiune. Te rog să binevoieşti a mă povăţuì cum trebuie să procedez. Căci mă tem să nu fi depăşit marginea sau să nu par că nu mi-am îndeplinit toată datoria.

XLVIII (LVII)

Traian cătră Pliniu

Petiţia Apameenilor pe care mi-ai alăturat-o, pe lângă scrisoarea ta, m'a scutit de obligaţiunea de a examinà motivele, pentru cari ei voiau ca proconsulii cari au condus această provincie să se abţină dela cercetarea socotelelor lor, pe câtă vreme pe tine nu te-au refuzat să le cercetezi. Doresc să fie răsplătită cinstea lor şi să se ia cunoştinţă că controlul ce vei face, din ordinul meu, le va lăsà neatinse privilegiile.

---

1. Colonie romană, în Bithynia, lângă Marea de Marmara (Propontis), fundată probabil de Julius Caesar.

XLIX (LVIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu întreabă pe împărat dacă poate să strămute un templu al Cybelei.

Inainte de sosirea mea, stăpâne, locuitorii din Nicomedia începuseră să construiască un nou for pe lângă cel vechiu. Intr'un colţ se află un templu al Cybelei [1]), foarte vechiu, care trebuie sau refăcut sau mutat aiurea; mai ales pentru că este cu mult prea jos faţă de noua lucrare a căreia înălţime este considerabilă. Eu am întrebat, dacă există vr'un act de târnosirea templului [2]) şi am aflat că altul este acì, şi altul la Roma, obiceiul consecrărilor. Te rog deci, stăpâne, examinează dacă, fără a călcà obiceiurile religioase, poate fi mutat aiurea un templu care n'a fost consacrat solemn: nimic n'ar fi mai uşor, dacă religia ar îngăduì.

L (LIX)

Traian către Pliniu

Poţi, prea scumpul meu Pliniu, să transporţi în toată liniştea sufletească templul Cybelei, în altă parte mat potrivită, dacă poziţia locului cere aceasta. Nu trebuie să fi mişcat de faptul că nu se găseşte nici un act de consecrare. Terenul unei cetăţi străine n'are nevoie de dedicare, cum se face în patria noastră.

---

1. *Magna mater*, mama mare a zeilor, erà Cybela, al căreia cult erà foarte răspândit în Asia Mică.
2. Prin *lex dedicationis* sau *lex templi* pontificii fixau drepturile templului, administraţia, veniturile, ceremoniile şi sacrificiile.

LI (XII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu mulţumeşte împăratului că voieşte să trimeaţă în Bithynia pe Caelius Clemens.

Ar fi greu, stăpâne, să-ţi exprim prin cuvinte întreaga mea bucurie pe care am simţit-o, văzând că, la rugămintea mea şi a soacrei mele,[1]), ai binevoit să acorzi rubedeniei ei, Caelius Clemens[2]) guvernământul acestei provincii. Când primesc dela tine, eu şi întreaga mea familie, dovezile unei bunevoinţe aşà de complete, înţeleg ce largă este favoarea de care mă onorezi. Şi aşa de mult mă simţ obligat pentru această favoare, că nu îndrăsnesc să ţi-o răsplătesc. De aceea, alerg la invocarea zeilor pe cari îi rog să nu mă găsească niciodată nedemn de favorurile, cu cari mă încarci pe fiecare zi.

LII (LX)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu anunţă pe Traian că i-a celebrat cu solemnitate ziua imperiului.

Am sărbătorit, stăpâne, cu tot entusiasmul pe care îl meriţi ziua în care, luând asupră-ţi imperiul, l-ai salvat. Am rugat pe zei să păzească neatinsă şi pururea înfloritoare sacra ta persoană şi virtuţile tale, pe cari se întemeiază siguranţa şi liniştea neamului omenesc. Trupele şi poporul provinciei au depus din nou, în mâinile mele, jurământul lor de credinţă; dictându-le formula solemnă, au repetat-o cu toţii pe întrecute.

---

1. Pompeia Celerina, mama soţiei sale a doua.
2. Caelius Clemens a fost trimis în Bithynia ca procurator sau praefect al unei cohorte auxiliare.

LIII (LXI)

Traian către Pliniu

Am aflat cu plăcere din scrisoarea ta, prea scumpe Pliniu, cu cât de mare bucurie şi zel s'a serbătorit, tu fiind în fruntea armatei şi a poporului, ziua suirii mele pe tronul imperiului.

LIV (LXII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere sfatul lui Traian în privinţa banilor publici.

Mă tem, stăpâne, că banii publici ce s'au încasat şi se încasează, după ordinele tale, şi după insistenţele mele, să nu zacă fără folos. Căci nu se găseşte ocazie de a cumpărà proprietăţi, sau de loc sau foarte rar, şi nici nu se găsesc oameni cari ar vrea să se îndatoreze la stat, mai ales cu douăsprezece la sută, cu cât se împrumută la particulari. [1]) Gândeşte-te deci, stăpâne, dacă n'ar fi mai bine să se scază dobânda şi de a găsì astfel debitori solvabili; sau, dacă nici astfel nu s'ar găsì, n'ar trebuì să se, distribuie banii între decurioni, aşà însă ca să fie o garanţie sigură pentru stat; căci chiar dacă aceştia n'ar voi şi ar refuza plata, totuş fiind camăta mică, execuţia n'ar fi aşa de anevoioasă.

LV (LXIII)

Traian către Pliniu

Nici eu nu găsesc alt remediu, scumpul meu Pliniu, decât să se scază mărimea cametii, pentru ca astfel

1. Statul aveà mai multe mijloace de constrângere decât particularul.

să se găsească mai uşor să se plaseze banii publici. Cursul acestei camete îl vei stabili după numărul acelora cari vor să se împrumute. Nu este însă, în vederile mele de a sili pe cineva să se împrumute cu bani, cari ar puteà să-i fie nefolositori.

LVI (LXIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere povaţa împăratului în privinţa unor deportaţi.

Iţi aduc, stăpâne, cea mai mare mulţumită că, în mijlocul atâtor ocupaţiuni, ai binevoit să mă lumineзi asupra chestiunilor pentru cari ţi-am cerut sfatul. Şi astăzi îţi cer aceeaş favoare. A venit la mine cineva şi mi-a adus la cunoştinţă că nişte duşmani ai săi, condamnaţi la un surghiun [1]) de trei ani de Servilius Calvus, [2]) un barbat prea distins, au rămas totuş în provincie: aceştia au susţinut, din contră, că au foşt rehabilitaţi de însuş Calvus şi mi-au citit decretul; de aceea, am găsit cu cale să-ţi raportez faptul în întregime. Prin instrucţiunile tale s'a prevăzut ca eu să nu rehabilitez pe nimenea, nici pe cinevà surghiunit de altul, nici pe cinevà surghiunit de mine însu-mi, dar nu s'a spus nimic de aceia pe cari un altu i-ar fi surghiunit şi tot el le-ar fi ridicat şi condamnarea. De aceea, am găsit cu cale să-ţi cer sfatul ce trebuie să fac, nu numai cu aceştia, dar chiar şi cu aceia cari, după ce au fost surghiuniţi pentru totdeauna din provincie, au rămas pe loc, deşi n'au fost rehabilitaţi, căci am să decid şi în privinţa acestei categorii. A fost adus înaintea mea un cetăţean surghiunit pentru

1. *Relegatio*, surghiunul, erà un fel de exiliu. Surghiunitul îşi păstrà însă averea şi dreptul de cetăţenie.
2. P. Servilius Calvus a fost proconsul în Bithynia în 108—110.

totdeauna de Julius Bassus. Eu însă, fiindcă ştiam că actele lui Bassus au fost casate şi că s'a încuviinţat de senat să se judece din nou, dar numai în termen de doi ani, toţi aceia în privinţa cărora s'a pronunţat o condamnare, l'am întrebat pe acesta care fusese isgonit, dacă s'a adresat guvernatorului şi dacă i s'a instruit afacerea; mi s'a răspuns că nu. De aceea, îţi cer sfatul tău: trebuie să-l supun pedepsii sale sau unei pedepse mai mari şi ce anume pedeapsă crezi că trebuie să-i dăm fie acestuia, fie acelora cari se vor găsi în aceeaş condiţiune? Alătur la această scrisoare sentinţa [1]), dată de Calvus, şi actul care o anulează; de asemenea am adaus şi judecata pronunţată de Bassus.

LVII (LXV)

Traian către Pliniu

Îţi voiu prescrie în curând ce trebuie să faci cu aceia cari au fost surghiuniţi pentru trei ani de proconsulul P. Servilius Calvus şi cari, după ce au fost rehabilitaţi, prin edictul aceluiaş, au rămas în provincie. Voiu cercetà însă, mai întâiu ce l'a făcut pe Calvus să procedeze astfel. In ceeace priveşte pe acela care, fiind surghiunit de Julius Bassus, puteà, dacă s'ar fi crezut condamnat pe nedrept, să reclame, timp de doi ani, şi care fără să fi făcut aceasta a rămas totuş în provincie, îl vei trimite în lanţuri la prefecţii praetoriului; [2]) căci faţă de un astfel de criminal n'ajunge numai să execuţi pedeapsa condamnării, dela care a avut îndrăzneala să se sustraga.

---

1. Condamnarea se numià *decretum*, rehabilitarea *edictum*.
2. *Praefectus praetorio* era comandantul gardei imperiale. Ac sta încetul cu încetul a înlocuit pe împărat în afacerile de guvernământ.

LVIII (LXVI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere sfatul împăratului în privința filosofului Archipp, condamnat la ocnă.

Când am convocat curtea cu jurați spre a ține o ședință, Flavius Archippus a cerut, stăpâne, o dispensă în calitatea sa de filosof. Atunci s'au găsit unii cari să pretindă că Archippus nu numai că trebuia să fie descărcat de obligațiunea de jurat, dar chiar scos numai decât din numărul judecătorilor și redat pedepsei cu moarte, de'a care s'a sustras fugind din închisoare. S'a adus înainte sentința procurorului Velius Paullus prin care se probă că Archippus fusese condamnat la ocnă pentru falș. [1]) Archippus nu produceà nimic prin care să se arate că ar fi fost rehabilitat, pretindeà însă să înlocuească aceasta printr'un memoriu adresat lui Domițian, printr'o scrisoare onorătoare a acestui împărat și printr'un decret al locuitorilor din Prusa. Mai adăogă pe lângă acestea și o scrisoare pe care i-ai adresat-o tu, și un edict al augustului tău părinte și o scrisoare prin care se confirmau toate favorurile pe cari i le-a acordat Domițian. De aceea, cu toatecă i-se imputau crimele de mai sus, am crezut că nu trebuie să iau o hotărîre înainte de a-ți cere sfatul în privința unui fapt demn de decisiunea ta. Am alăturat la această scrisoare tot ce s'a spus de o parte și de cealaltă.

---

1. Condamnarea *in metallum* implică *capitis deminutio maxima.*

Scrisoarea lui Domiţian către Terentius Maximus [1])

Filosoful Flavius Archippus a obţinut dela mine favoarea de a i se cumpără, din ordinul meu, un teren, în împrejurimile Prusei, patr'a sa, de 100.000 sesterţii, din venitul cărui teren să poată să-şi întreţie familia. Iţi poruncesc să faci să i se plătească această sumă şi să se treacă cheltuiala în socoteala dărniciei mele.

Scrisoarea aceluiaş către Lucius Appius Maximus [2])

Iţi recomand pe filozoful Archipp, om de treabă, care prin caracterul său corespunde profesiunei sale, iubite Maxime, şi doresc să-i acorzi toată protecţiunea ta, pentru cererile înţelepte ce-ţi va fi adresat.

Edictul lui Nerva

Anumite edicte [3]), cetăţeni, le scoate la iveală vremurile fericite şi nu e nevoie ca pentru aceasta să fiu considerat ca un principe bun de aceia pentru cari este în deajuns ca să fiu cunoscut. Fiecare dintre cetăţenii mei poate mărturisi că eu am preferit siguranţa publică liniştei mele personale, pentruca să am plăcerea de a împărtăşi binefaceri noi şi de a menţineà pe cele acordate de alţii înaintea mea. Pentruca totuş, bucuria generală să nu fie micşorată, fie de neîncrederea acelora cari au obţinut binefacerile,

1. Terentius Maximus a fost *procurator* al domeniilor imperiale din Bithynia.
2. Appius Maximus, consul, şi, sub Domiţian, *proconsul* în Bithynia.
3. Edictele imperiale erau un fel de proclamaţiuni.

fie de amintirea acelora cari le-au acordat, am crezut că este necesar, şi în acelaş timp util, de a preveni toate aceste îndoieli printr'o declaraţie publică a voinţei mele. N'aş voi să crează cineva că privilegiile ce i s'au acordat, în public sau în particular de vr'un alt împărat, de aceea le-aş anulà, pentruca în urmă restabilindu-i-le sau confirmându-i-le, cel ce le va aveà să nu datoreze altuia decât mie recunoştinţă. Vreau să fie toate primite şi întărite de mine şi nimenea pe care un principe l-a privit cu graţia sa să n'aibă nevoie de o nouă rugăminte. Mie să-mi fie numai îngăduit să mă ocup de noi binefaceri şi să ştie că vor aveà voie să se roage numai pentru ceea ce nu au [1]).

Scrisoarea aceluiaş către Tullius Justus

Rezoluţiunea luată, de a nu mă atinge întru nimic de cele ce au fost făcute de predecesorii mei, trebuie observată şi în privinţa scrisorilor lui Domiţian.

LIX (LXVII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu trimite împăratului memoriul lui Archippus şi cel al acuzătoarei lui.

Flavius Archippus m'a rugat, conjurându-mă pe zilele tale sacre şi pe nemurirea ta, ca să-ţi trimit memoriul pe care mi l-a dat. I-am împlinit rugămintea, după ce însă, am vestit pe pârâtoarea lui. Şi ea, din partea ei, mi-a dat de asemenea un memoriu pe care l-am adăugat la această scrisoare, pentruca examinându-le să poţi decide, ca şi când ai fi ascultat ambele părţi.

---

1) Observă stilul bombast şi obscur din acest edict:

LX (LXVIII)

Traian către Pliniu

Domiţian a putut să nu cunoască adevărata stare în care se găsià Archippus, în momentul când a scris atâtea lucruri de cinste referitoare la acest filosof, dar este mai potrivit cu firea mea să crez că acest împărat prin semnele sale de stimă a voit să-l rehabiliteze, mai ales că văz că onoarea de a-i ridicà statui i-a fost de atâtea ori decretată de aceia cari nu cunoaşteau judecata despre el a proconsulului lor Paullus. Dar de aceea totus, prea scumpul meu Pliniu, nu tr buie să crezi că Archippus n'ar trebuì urmărit, dacă este învinovăţit de o nouă crimă. Memoriul Furiei Prima, acuzătoarea lui, şi pe cel al lui Archippus, pe cari le-ai alăturat la cealaltă scrisoare a ta, le-am citit.

LXI (LXIX)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu propune împăratului trei modalităţi, prin cari lacul dela Nicomedia ar puteà fi legat cu marea.

Cu multă prevedere te temi, stăpâne, ca nu cumvà lacul unit odată cu fluviu şi prin urmare şi cu marea să nu se scurgă cu totul; dar eu care sunt la faţa locului mi se pare că am găsit mijlocul de a prevenì acest pericol. Lacul poate fi condus printr'un canal până la fluviu, fără să fie introdus în el, ci, lăsându-se o limbă de pământ, aceasta ar separà şi oprì apele. Astfel s'ar obţineà ca să nu pară lacul unit cu fluviul vecin şi totuş să fie ca şi când apele s'ar amesteca. Căci prin acea scurtă bucată de pământ ar fi uşor de transportat pe fluviu tot ce va fi fost adus pe canal. Aceasta se va face, dacă necesitatea ne va silì, dar sper că nu ne va silì. Căci pe de o parte

lacul este destul de adânc, iar pe de alta, acum în partea contrară a mării el dă naştere unui flu iu; [1]) dacă se opreşte cursul în această direcţie, aducându-l unde avem trebuinţă, se va vărsà fără nici o perdere în lac atâta apă câtă duce acuma. Pe lângă aceasta, prin teritoriul pe unde trebuie făcut canalul, curg nişte rîuri, cari dacă s'ar strânge cu băgare de seamă, vor înlocuì cantitatea de apă care o va fi perdut lacul. Iar de se va găsì cu cale să prelungim canalul şi să-l aducem la nivelul mării strângându-l mai mult şi a-l vărsà nu în fluviu, ci în mare, refluxul mării va oprì apele lacului şi le va conservà. Dacă natura locului nu ne va îngăduì nici una nici alta din acestea două, mai este un mijloc sigur de a ne face stăpâni pe cursul de ape: prin cataracte. Insă şi această modalitate şi celelalte le va cercetà şi le va calculà cu mai multă pricepere un nivelator pe care va trebuì, stăpâne, să mi-l trimiţi, după cum mi-ai făgăduit. Căci lucrarea este vrednică şi de slava ta şi de grija mea. Eu, între timp, am scris, după ordinul tău, distinsului bărbat Calpurnius Macer [2]) ca să-mi trimeaţă un nivelator cât mai priceput.

LXII (LXX)

Traian către Pliniu

Este evident, prea scumpul meu Pliniu, că nu ţi-a lipsit nici priceperea, nici zelul pentru succesul întreprinderii lacului, findcă ai căutat mai multe soluţiuni pentru a evità ca el să nu se scurgă şi pentru a-l face de un mai mare folos. Alege deci acea modalitate pe care natura locului ţi-o va arătà ca cea mai

1, Riul Sangarius.
2. Vezi Epist. 44.

potrivită. Cred că Calpurnius Macer va căutà să-ţi procure un nivelator, căci aste provincii nu sunt lipsite de astfel de meşteri [1]).

LXIII (XIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Traian trimite împăratului un curier al regelui Sauromates.

Libertul tău Lycormas mi-a scris, stăpâne, că dacă va venì o solie dela Bospor având să meargă la Roma să o reţin până la sosirea sa. Solia până acum n'a venit, cel puţin în oraşul în care mă găsesc eu, dar a venit un curier al lui Sauromates [2]) pe care eu, profitând de ocazie, am crezut că trebuie să-l trimit împreună cu curierul care a pornit la drum înaintea lui Lycormas, pentrn ca să poţi aflà şi din scrisorile lui Lycormas şi din cele ale regelui cele ce deopotrivă ar trebuì să cunoşti.

LXIV (XIV)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu arată împăratului că a ajutat pe curierul regelui Sauromates cu o diplomă de drum [3]).

Regele Sauromates mi-a scris că are să-ţi comunice ceva ce ar trebuì să ştii cât mai neîntârziat: din această cauză am dat o foaie de drum curierului grăbit pe care l-a trimis la tine cu o scrisoare.

---

1. Dovadă că civilizaţiunea provinciilor dunărene erà mai înaintată decât civilizaţiunea provinciilor din Asia: Bithynia, Pontus, etc.

2. Sauromates nu este un rege din ţara Sarmaţilor, ci un rege din provincia Bosfor. Vezi, *Epist.* lui Pliniu, ediţia E—G. Hardy p. 170.

3. Vezi scrisoarea 45.

LXV (LXXI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu întreabă pe împărat în privinţa celor născuţi liberi, expuşi şi educaţi în sclavie.

Se ridică o mare cestiune, stăpâne, care interesează întreaga provincie, aceea privitoare la condiţiunea şi întreţinerea acelora cari se numesc acî δρεπτοί [1]). In privinţa acestora eu, fiindcă în legile predecesorilor tăi n'am găsit nimica nici în general, nici în particular pentru Bithynia, am socotit că trebuie să-ţi cer opinia asupra intenţiilor tale; căci nu socotesc că-mi este permis să mă conduc după exemple, în ceea ce trebuie hotărît de autoritatea ta. Mi s'a citit un edict care se ziceà că este al divului August privitor la Annia, mi s'a citit şi scrisorile divului Vespasian către Lacedaemonieni şi ale divului Titus către aceiaşi şi către Achaei, apoi ale lui Domiţian către proconsulii Avidius Nigrinus şi Armenius Brocchus şi deasemenea către Lacedaemonieni. Nu ţi-le trimit, fiindcă nu mi-se par într'o bună formă şi fiindcă unele nu sunt autentice şi în sfârşit, fiindcă originalele ştiu că se găsesc în archivele tale.

LXVI (LXXII)

Traian către Pliniu

Cestiunea aceasta care priveşte pe aceia cari s'au născut liberi şi au fost lăpădaţi, apoi ridicaţi de cineva şi crescuţi în sclavie, a fost adeseori tratată: nu se găseşte în legile predecesorilor mei nimic care să să aplice la toate provinciile. E adevărat că există scrisorile lui Domiţian către Avidius Nigrinus şi Ar-

1. Numirea se explică în scrisoarea-răspuns a împăratului.

menius Brocchus, după cari s'ar puteà cineva orientà, dar între acele provincii, de cari ele vorbesc nu se aminteşte Bithynia. De aceea, crez că nici nu trebuie refuzată libertatea acelora cari o reclamă pe un astfel de temeiu şi nici nu pot fi obligaţi să şi-o rescumpere cu preţul alimentelor ce li s'au dat.

LXVII (XV)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu se scuză către împărat că a reţinut pe solul regelui Sauromates.

Solul regelui Sauromates rămânând, stăpâne, de bunăvoia Ta la Nicaea, unde m'a întâlnit timp de două zile, am socotit, că nu trebuià să-l reţin mai mult, mai întâiu fiindcă erà nesigur, când aveà să vie libertul tău Lycormas, în al doilea rând, fiindcă eu însumi plecam într'o altă parte a provinciei, unde mă reclamà datoria slujbei mele. Acestea am crezut de cuviinţă să ţi-le aduc la cunoştinţa ta, pentrucă îţi scrisesem de curând că Lycormas a cerut ca solia dacă ar fi venit vr'o solie dela Bospor, să o reţin până la sosirea sa. N'am nici un motiv temeinic de a-l reţineà mai mult timp, cu atât mai vârtos, cu cât scrisoarea lui Lycormas, pe care, cum ţi-am spus mai sus, n'am voit să o reţin, va ajunge câ ev a zile înainte de solie.

LXVIII (LXXIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu întreabă pe Traian dacă este permis să strămute reliquiile celor morţi.

Mai mulţi ınşi mi-au cerut voie să le îngăduiu ca să-şi strămute dintr'un loc într'altul cenuşa morţilor

lor, a căror morminte au fost stricate, fie de nedreptatea vremurilor, fie de inundaţiunea râurilor, fie de alte accidente; ei se întemeiau pe exemplele predecesorilor mei. Cum însă ştieam că la Roma e obiceiul să nu se întreprinză nimic de acest fel fără să se fi consultat colegiul pontificilor, am găsit cu cale să te consult pe tine, stăpâne, ca pe cel mai mare pontifice în ceea ce trebuie să fac.

LXIX (LXXIIV)

Traian către Pliniu

Ar fi greu de a sili pe locuitorii din provincii de a se adresà pontificilor, dacă pentru motive uste ei doresc să strămute dintr'un loc într'altul cenuşa părinţilor lor. Vei face deci mai bine, dacă ai urmà exemplul predecesorilor tăi şi după dreptatea fiecăruia de a-i aprobà sau de a le refuzà cererea.

LXX (LXXV)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu arată lui Traian locul cel mai potrivit unde s'ar puteà construi baia din Prusa.

Căutând la Prusa, stăpâne, un loc unde să se poată clădi baia pe care ai încuviinţat-o, am găsit locul unde odinioară se ridicà, precum auz, o casă frumoasă, iar acum e un morman de ruine. Prin noua clădire vom ajunge să înlăturăm înfăţişarea urîtă a oraşului şi chiar să-l mărim. Nu vom dărîmà astfel nici un edificiu, iar cele cari au căzut din cauza vechimii le vom repară. Iată care este istoricul acestei case: Claudius Polyaenus a lăsat-o ca legat lui Caesar Claudius şi dăduse ordin ca în peristil să se ridice un templu pentru el, iar restul casei să se în-

chirieze. Din aceasta a avut câtva timp cetatea un oarecare venit; în urmă, puţin câte puţin, a fost jefuită sau părăsită; împreună cu peristilul [1]) s'a năruit întreaga casă; şi acum din ea n'a mai rămas decât terenul: pe acesta, stăpâne, dacă îi-l vei dărui locuitorilor din Prusa sau dacă vei da ordin să le fie vândut lor, vei aveà, pentru oportunitatea locului, cea mai mare recunoştinţă a lor. Eu, dacă am învoirea ta, mă gândesc să aşez baia în curtea goală, iar locul în care au fost clădirile să-l înconjur cu săli [2]) şi galerii şi să consacru această baie ţie, prin a căruia bunavoinţă opera va fi măreaţă şi vrednică de numele tău. O copie de pe testament, deşi puţin corectă, ţi-o trimit ţie: din ea vei vedeà că Polyaenus a lăsat multe pentru podoaba aceleaş case, cari au pierit ca şi casa; eu însă, pe cât îmi va sta în putere, le voiu căutà.

LXXI (LXXVI)

Traian către Pliniu

Curtea cu casa căzută în ruină şi de care îmi scrii că este goală, putem s'o folosim pentru clădirea băii Prusienilor. Nu mi-ai desluşit însă destul de bine, dacă templul pentru Claudius s'a construit în peristyliu. Căci, dacă s'a făcut odată un templu, chiar dacă a căzut în ruină, locul rămâne pentru totdeauna sfinţit.

---

1. Peristylium erà o curte înconjurată de colonade.
2. Exedra, sală de conversaţie, sau de lecturi ori recitaţiuni.

LXXII (LXXVII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere sfatul lui Traian în privinţa recunoaşterii copiilor şi restituirii lor în drepturile de naştere.

Mai mulţi inşi mi-au cerut cu insistenţă să mă pronunţ în privinţa recunoaşterii copiilor şi a restabilirii în drepturile lor de naştere, potrivit unei scrisori a lui Domiţian către Minucius Rufus [1]) şi potrivit exemplelor predecesorilor mei. Eu însă, examinând decretul senatului asupra acestei chestiuni, am văzut că el nu vorbeşte decât de provinciile cari sunt guvernate de proconsuli [2]). De aceea, am amânat toată afacerea până ce tu, stăpâne, îmi vei fi dat sfatul tău asupra intenţiilor tale.

LXIII (LXXVIII)

Traian către Pliniu

După ce-mi vei trimite decretul senatului care a motivat nedumerirea ta, voiu decide în privinţa recunoaşterii copiilor şi a restabilirii în toate drepturile lor de naştere.

LXXIV (XVI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu trimite împăratului pe Callidromus, un sclav fugar şi posedând câteva raritaţi.

Soldatul Apuleius, stăpâne, din garnizoana Nicomediei mi-a scris că un oarecare Callidromus, fiindcă brutarii Maximus şi Dionysius, în serviciul cărora erà

---

1. Minucius Rufus a fost consul în anul 88 d. Chr.
2. Provinciile senatoriale.

angajat, nu-i dădeau drumul, a căutat azil la picioarele statuei tale ; că fiind condus înaintea magistratului a declarat că odinioară pe când erà sclav al lui Laberius Maximus [1]) a fost prins de Susagus. [2]) în Moesia şi că a fost trimis de Decebal în dar lui Pacorus [3]) regele Parthilor, că a fost mai mulţi ani în serviciul acestuia, că apoi a fugit şi că astfel a ajuns în Nicomedia. Fiind adus înaintea mea mi-a făcut aceaş declaraţie, de aceea am găsit cu cale să ţi-l trimit ţie [4]). Am întârziat însă puţin, fiindcă am căutat o piatră nestimată pe care erà gravată imaginea lui Pacorus, cu insignele sale regale, care, spuneà el că i-ar fi fost furată. Âş fi vrut, dacă aş găsit-o să ţi-o trimit şi aceasta ţie, precum ţi-am trimis aci şi un drug de aur pe care ziceà el că l-a adus din ţara Parthilor.

LXXVC (LXXIX)

C. Pliniu cătră împăratul Traian

Pliniu întreabă pe Traian dacă vrea să facă oarecari opere din moştenirea lui Largus sau dacă vrea să institue jocuri.

Iulius Largus din Pont pe care, stăpâne, nu-l văzusem niciodată şi de care nici măcar n'auzisem vorbindu-se, încrezându-se în alegerea ce ai făcut în mine [5]).

---

1. Laberius Maximus a fost consul *ordinarius* în anul 103.
2. Susagus a fost un general al lui Decebal.
3. Din acest pasagiu rezultă că între Daci şi Parthi erau oarecari legături, cari puteau fi primejdioase pentru imperiul roman.
4. Trimterea lui Callidromus la împăratul Traian se explică prin faptul că acest fugar ar fi putut face oarecari destăinuiri politice.
5. Alegându-mă tu pentru conducerea provinciei, a presupus că un împărat ca tine nu puteà să aleagă decât un om de treabă.

la moartea sa, m'a însărcinat cu recunoştinţa ce voià să arate persoanei tale. M'a rugat anume prin testamentul său să-i primesc moştenirea şi să o împart şi după ce voiu fi reţinut pentru mine 50,000 de sesterţii tot restul să-l dau cetăţilor Heraclea şi Tiana [1]) spre a fi întrebuinţat după buna mea chibzuială, fie în facerea de lucrări consacrat ţie, fie întru instituirea de jocuri publice cari să se celebreze din cinci în cinci ani şi cari să se numească *ludi Traiani.* Aceasta am crezut cu cale să ţi-o aduc la cunoştinţă, mai ales pentru aceea ca să hotărăşti alegerea.

LXXVI (LXXX)

Traian către Pliniu

Iulius Largus prin alegerea sa a dovedit că are încredere în tine, ca şi când te-ar fi cunoscut perfect. De aceea, gândeşte-te tu însuţi ce e mai bine de făcut pentru a-i eterniză memoria, dupa moravurile ţării, şi procedează în consecinţă,

LXXVII (LXXXI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere să se trimeaţă un centurion Iuliopolitanilor.

Ai lucrat cu foarte mare prevedere, stăpâne, când ai dat poruncă lui Calpurnius Macer, [2]) bărbat prea distins, de a trimite un centurion legionar la Byzanţ. Ai bunătate şi cercetează dacă nu merită şi locuitorii

---

1. Heraclea şi Tiana erau două oraşe din Bithynia lângă Marea Neagră.
2. Vezi *Egipt* 44.

din Iuliopolis [1]) aceeaş favoare. Oraşul acesta este foarte mic, dar poartă, cu toate acestea, greutăţi foarte mari şi sufere cu atât mai mari neajunsuri, cu cât este mai slab. De altfel, binele pe care l-ai face locuitorilor din Iuliopolis ar folosì provinciei întregi, căci el este la intrarea Bithyniei şi serveşte de trecere pentru foarte mulţi călători cari au treburi în această provincie.

LXXVIII (LXXXI)

Traian către Pliniu

Situaţia oraşului Byzanţ, prin îngrămădirea în el a călătorilor din toate părţile, [2]) este aşà fel că, după exemplul predecesorilor, am găsit cu cale să-i trimit un centurion spre a veghià la păstrarea privilegiilor locuitorilor. Dacă ar fi să acordăm aceeaş favoare şi Iuliopolitanilor, ne-am încărcà cu un precedent: căci mai multe oraşe ne ar cere aceeaş favoare şi, cu atât mai mult cu cât ar fi mai nevoiaşe. Am încredere în sârguinţa ta şi sunt sigur că vei procedà aşà fel, ca locuitorii din Iuliopolis să nu sufere nici o nedreptate. Dacă cineva se va fi purtat contrar ordonanţelor mele, să fie pedepsit numai decât; sau, dacă greşala este mai mare decât ca să li se poată da îndată o pedeapsă potrivită, înformează, dacă sunt soldaţi, pe şefii lor de ceeace s'a întâmplat; dacă însă vor trebui să vie la Roma, îmi vei da referinţe. [3])

---

1. *Iuliopolis*, numită mai înainte Gordiu-come aşezată pe *Sangarius*, azi Ajula, cel mai mare fluvlu din Bithynia.
2. Byzantiu erà o poartă a celor donà mari: *Gemini maris ianua*, Ovid. *Trist I 2.*
3. Pare a se face alusiune la Creştini, cari erau trimişi la Roma.

LXXIX (LXXXIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu întreabă pe împăratul Traian despre legea dată Bithynienilor în privinţa anilor magistraţilor.

S'a prevăzut, stăpâne, prin legea Pompeia dată Bithyniei ca nimenea, nici să nu exerciteze o magistratură, nici să nu între în senat înainte de 30 ani. Prin aceeaş lege s'a stabilit că acei cari vor fi fost magistraţi să fie senatori de drept. A urmat apoi un edict al divului August care dă voie, celor în vârstă de 28 de ani împliniţi, să ocupe magistraturi inferioare. Se pune întrebarea dacă censorii pot să aleagă în senat pe acela care a ocupat o magistrafură înainte de 30 de ani, şi dacă se poate, ca o urmare naturală aceleeaşi interpretări, ca acei cari n'au fost magistraţi, dar cari aveau posibilitatea să fie, pot fi aleşi senatori la aceeaşi vârstă: acest lucru de altfel s'a practicat şi până acum şi se susţine că este necesar, de oarece este mai bine să se umple senatul cu fiii oamenilor de condiţie decât cu cei de origine obscură. Eu, fiind întrebat de censori să-mi dau părerea, le-am spus că socotesc că, potrivit cu edictul lui August şi potrivit cu legea lui Pompeiu, acei cari au fost magistraţi înainte de 30 de ani pot să între în senat, fiindcă August permiteă să se exercite o magistratură înainte de 30 de ani şi legea Pompeia admiteă să fie senator cel ce exercitase o magistratură. Am o nedumerire mai mult în privinţa acelora cari au vârsta, dar cari n'au fost aleşi magistraţi, deşi aveau dreptul să fie. Aceasta mă face, stăpâne, să te întreb ce sfat îmi dai. Am adaus la această scrisoare textul legii şi edictul lui August.

LXXX (LXXXIV)

Traian către Pliniu

Aprob interpretarea ta, prea scumpul meu Pliniu, şi socotesc de aşişderea cu tine că edictul divului August s'a abătut dela legea lui Pompeiu dând voie acelora cari nu împlinit 28 de ani să exercite o magistratură şi acelora cari au exercitat-o să între în senatul fiecărui oraş. Dar nu socotesc că aceia cari sunt supt 30 de ani şi cari n'au fost magistraţi, pot, sub pretextul că ar fi putut să fie, să ceară intrarea lor în senat.

LXXXI (LXXXV)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu trimite împăratului Traian scrisoarea lui Dio care avea o discuţie cu Archipp în privinţa unei lucrări publice.

Pe când mă găsiam, stăpâne, la Prusa, lângă muntele Olymp, ocupat fiind cu afacerile publice, la mine acasă, având să plec chiar în aceeaş zi, magistratul Asclepiades m'a anunţat că Claudius Eumolpus face apel la judecata mea. De oarece Cocceianus Dion [1]) ceruse în senat să se recepţioneze de oraş lucrarea pe care o executase, Eumolpus, advocatul lui Flavius Archippus, zise că, înainte de a se fi recepţionat, trebuie să se ceară dela Dion socoteala lucrării, fiindcă n'a executat-o aşa precum ar fi trebuit. A adăugat totdeodată că în aceeaş clădire a ridicat o statuă a

---

1. Era din Prusa, filosof stoic, numit pentru elocinţa sa *Chrysostomos*, gură de aur. Sub Domiţian plecă din Roma în exil, de unde se întoarse sub împăratul Nerva al căruia nume de Cocceianus îl adoptă. A fost cel mai mare retor şi sofist al imperiului. Dela el avem mai multe discursuri.

ta şi a îngropat şi corpurile soţiilor şi fiilor lui Dion [1]) şi a pretins să anchetez cestiunea judecătoreşte. Declarându-mă gata să o fac şi să-mi amân plecarea, a cerut un termen mai îndepărtat, pentru instruirea afacerii şi să ţin judecata într'un alt oraş. I-am răspuns că voiu judecà la Nicaea. Pe când mă găsiam acì, pe fotoliul meu de judecător, spre a-i ascultà, acelaş Eumolpus, supt pretext că nu este pregătit în deajuns, a început să ceară o nouă amânare; Dion, din contră, a cerut să se judece. Multe s'au spus din ambele părţi, chiar şi asupra punctului din discuţie; eu însă, fiindcă am socotit că trebuie să le dau o amânare, şi să-ţi cer şi sfatul tău, într'o cestiune care aveà să aibă urmări, am spus ambelor părţi să-mi prezinte cererile lor în scris: voiam anume ca chiar din vorbele lor să poţi vedeà şi pretenţiile şi argumentele lor. Dion mi-a spus că va prezentà, Eumolpus însă răspunse că va înaintà şi el în scris cele ce el cere în interesul cetăţii. De altfel, în ceeea ce priveşte îngroparea celor morţi, el adause că nu este acuzator, ci numai advocat al lui Flavius Archippus al căruia mandat l-a expus numai cu referire la lucrare. Archippus pentru care pledà Eumolpus acì, ca şi la Prusa, zise că va înaintà un memoriu. Cu toate acestea, deşi am aştepţat de mai multe zile, nici Eumolpus, nici Archippus nu mi-au prezentat până acum memoriile lor; numai Dion mi l-a dat pe al său, pe care l-am alăturat la această scrisoare. M'am transportat la faţa locului şi am văzut şi statua ta aşezată în bibliotecă. Cât despre locul unde se spune că au fost îngropaţi fiul şi soţia lui Dion, el este o curte mare înconjurată de galerii. De aceea. te rog, stăpâne, să mă în-

---

1. Erà o crimă de les-maiestate de a pune statua împăratului alături de nişte morminte.

vredniceşti de luminele tale în cunoaşterea mai ales a unei astfel de cestiuni: resolvirea ei este aşteptată de toată lumea, pe deoparte faptul fiind public, pe de altă parte, trebuind să se stabilească un exemplu.

LXXXII (LXXXVI)

Traian către Pliniu

Nu trebuiă să stai la îndoială, prea scumpul meu Pliniu, în cestiunea în care ai socotit că e nevoie să-mi ceri sfatul, câtă vreme cunoşti prea bine că intenţiunea mea nu este să-mi caut prin teamă şi teroare sau prin învinuiri de les-maiestate respect pentru numele meu. Lasă deci la o parte toată această anchetă, pe care n'aş încuviinţa-o nici chiar atunci, când ea s'ar bazà pe dovezi neîndoelnice. Ia în cercetare numai socotelele lucrării date în întreprinderea lui Cocceianus Dion, fiindcă este în interesul oraşului şi fiindcă Dion nu refuză să se supună şi nu trebuie să refuze de a se supune.

LXXXIII (LXXXVII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu trimite împăratului un memoriu al locuitorilor din Nicaea.

Nicaeenii m'au rugat, stăpâne, pe tot ce am mai sfânt, pe tot ce trebuie să am mai sfânt, adică pe viaţa şi pe gloria ta nemuritoare, să-ţi trimit doleanţele lor. Am crezut că nu se cade să-i refuz; de aceea am alăturat la această scrisoare memoriul lor.

LXXXIV (LXXXVIII)

Traian către Pliniu

Nicaeeni pretind că au dela divul August privilegiul de a primì moştenirea concetăţenilor lor, cari au murit

fără testament [1]). Ocupă-te de această chestiune în prezența părților interesate, chemând și pe Virdius Gemellinus și pe libertul meu Epimachus, amândoi procuratorii mei și după ce veți fi cântărit toate argumentele pro și contra, stabiliți ceea ce veți găsi cu cale.

LXXXV (XVII)

C. Pliniu către împăratul Traian

C. Pliniu dă un certificat procuratorului împăratului.

Pe Maximus, libertul și procuratorul tău, stăpâne, l-am cunoscut, tot timpul cât am fost împreună cu el, om cinstit, muncitor și priceput și pe cât de stăruitor pentru interesele tale, pe atât de observator riguros al disciplinei militare, de aceea îi dau acest certificat în toată conștiința [2]).

LXXXVI A (XVIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu dă lui Gabius Bassus un certificat către împăratul Traian.

Pe Gabius Bassus, prefectul țărmului maritim, l-am cunoscut, stăpâne, ca om integru, cinstit și muncitor și pe lângă aceasta l-am văzut cu mult respect față de mine, de aceea, nu numai că-i doresc tot binele, dar ți-l și recomand în toată conștiința..

---

1. După lege aceste moșteniri reveneau fiscului.
2. *Procuratores Caesaris* se ocupau în provincii de interesele împăratului, ei făceau parte sau din ordinul equestru sau erau liberți.

LXXXVI B (XVIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu dă lui Fabius Valens un certificat către împăratul Traian.

Pe Fabius Valens [1]), instruit sub disciplina ta [2]), îl apreciez în deosebi, şi acestei discipline îi datoreşte el norocul că se bucură de bunăvoinţa ta. Atât soldaţii cât şi civilii, convingându-se de dreptatea şi de oamenia lui, s'au grăbit pe întrecute să-mi dea în public şi în particular dovezi de acestea. Aceasta ţi-o aduc la cunoştinţă, in toată buna credinţa ce ţi-o datorez.

LXXXVII (XIX)

C. Plinu către împăratul Traian

Pliniu recomandă împăratului Traian pe fiul unui camarad de arme.

Pe primipilarul [3]) Nymphidius Lupus l-am avut, stăpâne, camarad de arme. Când eu eram tribun, el erà prefect. De atunci a şi început prietenia noastră; cu vechimea ei a crescut şi iubirea dintre noi. De aceea, am căutat să-l scoţ din singurătatea în care se retrăsese şi l-am făcut să mă însoţească cu sfaturile sale şi în Bithynia. Aceasta el a făcut-o cu toată dragostea şi aceasta o va face şi în viitor, lăsând la o parte considerațiunea şi de linişte şi de bătrâneţe. Din această cauză neamurile lui le socotesc ca ale mele şi mai ales pe fiul său Nymphidius Lupus, un tânăr

---

1. Unele ediţii contopesc aceste două scrisori într'una
2. Probabil a servit sub Traian în Dacia.
3. *Frimuspilus* sau *primuspilaris* erà primul soldat într'o legiune.

Tribunus erà comandantul unei legiuni, iar *praefectus*, adecă *castrorum* nu *cohortis*, erà o fiţerul de intendenţă.

de treabă, energic şi vrednic de părintele său distins. Că va fi demn de bunăvoiuţa ta o dovedeşte purtarea lui ca prefect de cohortă şi certificatele ce i-au dat bărbaţi distinşi ca Julius Ferox şi Fuscus Salinator. Mulţumirea mea, recunoştiuţa mea, stăpâne, o vei mări prin înaintarea acestui tânăr.

LXXXVIII (LXXXIX)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu felicită pe împărat de ziua naşterii.

Doresc ca această fericită aniversare a naşterii tale, stăpâne, să fie urmată de multe altele tot aşa de fericite, spre a te bucură, într'o lungă şi desăvârşită sănătate, de gloria nemuritoare a virtuţilor tale şi spre a o sporì, din ce în ce mai mult, prin opere nenumărate [1]).

LXXXIX (XC)

Traian către Pliniu

Am primit cu mulţumire, prea scumpul meu Pliniu, urările ce-mi faci să ajung cât mai multe şi mai fericite zile onomastice spre gloria şi prosperitatea statului nostru.

XC (XCI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere sfatul împăratului în privinţa întroducerii apei în colonia Sinope.

Locuitorii din Sinope, stăpâne, sunt lipsiţi de apă. Aceasta, pe cât se pare, am putea-o aduce, bună ş

1. Data acestei scrisori este fixată la 17 Sept. 112 după Chr.

în mare cantitate, dela o depărtare de 16 mile. Cu toate acestea, aproape de isvor este un teren, lung cam de o mie de paşi, fugitiv şi nesigur. Pe acesta cu o mică cheltuială am pus deocamdată să-l exploreze, dacă este destul de solid să suporte un aqueduct. Banii, după măsurile ce le-am luat, nu ne vor lipsi, dacă tu, stăpâne, aprobi acest fel de lucrare, atât pentru împrumuseţarea, cât şi pentru salubritatea coloniei care în adevăr sufere de apă [1]).

XCI (XCII)

Traian către Pliniu

Cercetează cu mare băgare de seamă, după cum ai început, prea scumpul meu Pliniu, dacă terenul acela care ţi se pare suspect poate să suporte în adevăr un aqueduct. Căci nu încape îndoială că trebuie să se aducă apă în colonia Sinope, mai ales dacă prin mijloacele ei proprii poate să-şi procure o lucrare care să contribuie şi la împrumuseţarea şi la salubritatea oraşului.

XCII (XCIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu trimite împăratului memoriul Amisenilor.

Cetatea Amisenilor [2]), liberă şi aliată cu Roma, se

---

1. *Sinope* este o vestită cetate în Paphlagonia, locul de naştere al lui Diogenes, capitala lui Mithridates, regele Pontului. Lucullus o cuceri dela Mithridates şi sub Caesar se întemeiă o colonie romană, numită Colonia *Julia Caesarea Felix Sinope*. Azi se numeşte Sinob şi este locuită de Turci.

2. Amisus eră o cetate celebră din Pontus, odinioară reşedinţa regilor pontici. Ca toate cetăţile greceşti, fusese întemeiată de Athenieni şi a fost câtva timp liberă, apoi a căzut în mâinile regilor din Pont şi dela aceştia prin Lucullus în cele ale Romanilor, cari i-au dat iarăş libertatea. Azi se numeşte Simiso şi este o cetate turcească neînsemnată.

guvernează, grație bunăvoinței tale, după legile ei proprii. Aci am primit un memoriu privitor la contribuțiu ile de bună voie. L-am adaus la această scrisoare pentru ca tu, stăpâne, să examinezi ce și în ce măsură s'ar puteà îngăduì sau oprì [1]).

XCIII (XCIV)

Traian către Pliniu

Dacă locuitorilor din Amisus, al căror memoriu l-ai adăugat pe lângă scrisoarea ta, li s'a îngăduit ca să strângă contribuțiuni după legile autorizate de tratatul de alia ță, noi nu putem să-i împiedicăm de a o face, cu atât mai mult, dacă ei întrebuințează banii ce-i adună nu pentru răsmirițe ori adunări nepermise, ci pentru susținerea sărăciei celor slabi. In toate c lelalte cetăți, supuse stăpânirii noastre, astfel de lucruri trebuesc oprite.

XCIV (XCV)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere pentru Suetonius dreptul celor trei copii.

Suetonius Tranquillus, cel mai integru, cel mai onorabil și cel mai învățat dintre Romani, locuește la mine de multă vreme: am admirat la el, stăpâne, și moravurile și știința lui și, cu cât l-am văzut mai deaproape, cu atât mai mult mă simt mai alipit de el.

---

1. Eranus (ἔρανος), colectă pentru săraci. Eranoi erau niște cluburi sociale pentru celebrarea unor banchete anuale sau societăți de binefacere pentru ajutor mutual. Fiind un fel de ἑταιρία pentru Romani păreà suspectă și deci trebuià interzisă.

Din două motive are necesitate de dreptul celor trei copii. Intâiu, fiindcă prin purtarea sa a ştiut să câştige interesul prietenilor şi apoi fiindcă căsătoria sa n'a fost fericită; de aceea, merită să obţie dela bunătatea ta ceea ce i-a refuzat soarta-i nedreaptă. Ştiu ce mare favoare cer dela tine, stăpâne, dar ţi-o cer fiindcă bunavoinţa ta a fost totdeauna aşà de mare faţă de mine! Cât de mult doresc aceactă favoare, o poţi vedeà din aceea că n'aş cere-o dela aşà de mare distanţă, dacă n'aş dori-o mult [1]).

XCV (XCVI)

Traian către Pliniu

Ştii, prea scumpul meu Pliniu, ce sgârcit sunt cu astfel de favoruri, căci m'ai auzit adesea, dând asigurări chiar în senat că n'am depăşit numărul, cu care am declarat că mă voiu mulţumi. Cu toate acestea, ţi-am împlinit dorinţa şi ca să nu te îndoeşti că ai căpătat pentru Suetonius Tranquillus privilegiul celor ce au trei copiii, şi supt condiţiunea obicinuită, am şi dat poruncă să fie trecut în registrele mele.

XCVI (XCVII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu face un raport împăratului în privinţa Creştinilor.

Ţin ca o sfântă datorie pentru mine să mă adresez ţie, ori de câte ori am vre o nedumerire. Căci cine ar puteà mai bine decât tine să-mi călău-

1. Suetonius Tranquillus făceà parte din ordinul equestru. Sub împăratul Traian a avut funcţiunea *ab epistulis*. După *lex Papia Poppaea* numai acela puteà să aibă drept de moştenire care erà căsătorit şi care aveà cel puţin trei copii sau dreptul de trei copii.

zească paşii în şovăelile mele, sau să mă lumineze în neştiinţa mea? N'am luat nici odată parte la anchetele împotriva creştinilor; de aceea nu ştiu ce şi în ce măsură să aplic pedeapsa sau să împing cercetarea. Nu puţin am stat la îndoială: dacă trebuie să ţin seamă de vârstă sau să pedepsesc cu aceeaş pedeapsă şi pe copii ca şi pe bărbaţi; dacă trebuie să iert pe cel ce se căeşte sau dacă nu trebuie să găsească nici o iertare cel ce a fost odată creştin; dacă trebuie pedepsit numai numele, chiar dacă n'ar fi învinuit de vr'o crimă sau dacă trebuie pedepsite numai crimele legate de numele de creştin. Deocamdată, iată cum am procedat faţă de aceia cari mi-au fost aduşi înainte ca creştini. I-am întrebat dacă sunt creştini. Pe cei cari au declarat că sunt, i-am întrebat a doua oară şi a treia oară, ameninţându-i cu moartea; când au stăruit i-am trimis la moarte. Căci, oricare ar fi fost mărturisirea ce făceau, am crezut că trebuie pedepsită cel puţin încăpăţânarea şi îndărătnicia lor neîncovoiată. Pe alţii, cuprinşi de aceeaş nebunie, i-am însemnat să-i trimit la Roma, fiindcă sunt cetăţeni romani. In urmă, învinuirile înmulţindu-se, ca de obiceiu, prin atenţiunea ce li se dedeà de public, crima lor a luat mai multe forme. A apărut o scrisoare anonimă, cuprinzând numele mai multor persoane cari însă negară că sunt sau că ar fi fost creştini. Fiindcă aceştia au făcut închinăciuni zeilor, în faţa mea, şi fiindcă ei au adus jertfe de tămâie şi de vin chipului tău pe care într'adins am pus să-l aducă împreună cu statuele zeilor şi pe lângă aceasta, fiindcă ei au ponegrit pe Christos, ceea ce se spune că nu fac niciodată cei ce sunt în adevăr creştini, pe aceştia am socotit că trebuie să-i achit. Alţii, pârîţi de vr'un denunţător, au declarat că sunt creştini, în urmă au tăgăduit, spunând că în adevăr au fost, dar că s'au lăsat de creştinism, unii de trei ani, alţii de mai multi ani

şi unii chiar de mai bine de 20 de ani. Toţi aceştia au adus închinăciuni chipului tău şi statuelor ilor, şi au vorbit rău de Crist.

De altfel ei susţineau că greşala lor cea mai mare, că vina lor cea mai de seamă stă în aceea că se adunau la o zi anumită, înainte de răsăritul soarelui; că cântau pe rând cântece de laudă pentru Christ ca pentru un zeu; că se legau cu jurământ nu pentru vr'o crimă oarecare, ci să nu făptuiască vr'un furt, vr'o tâlhărie, vr'un adulteriu, să nu-şi calce făgăduiala, să nu tăgăduiască ceeace au primit. După aceea se despărţiau şi iarăş se adunau din nou ca să mănânce împreună mâncări nevinovate; nici aceasta n'au mai făcut-o după edictul meu, prin care, la porunca ta, interzisesem orice întrunire. De aceea, am crezut necesar, spre a descoperi adevărul, să pun la tortură două fete sclave, de cari se spuneà că sunt în tainele cultului. Dar n'am găsit nimic decât o superstiţiune ridiculă dusă la exces; de aceea am amânat cercetarea şi am alergat la sfatul tău. Căci chestiunea mi s'a părut vrednică de judecata ta, mai ales din cauza marelui număr de învinuiţi. O mulţime de oameni de toate vârstele, de toate păturile sociale, bărbaţi şi femei, sunt şi vor fi mereu târîţi în această învinuire. Şi molima acestei superstiţii a cuprins nu numai oraşele, ci şi târgurile şi satele. Totuş crez că se poate împiedică. Cel puţin este sigur că templele cari fuseseră aproape năpustite au început să fie cercetate şi jertfele, multă vreme părăsite cu totul, înviază diu nou. Se vând pretutindenea vite cari mai înainte găsiau puţini cumpărători. Din aceasta se poate vedeà uşor, cât de lesne s'ar îndreptà oamenii, dacă li s'ar da putinţa să se căească.

XCVII (XCVIII)

Traian către Pliniu

Ai procedat cum trebuia, prea scumpul meu Pliniu, în anchetarea procesului celor cari ți-au fost denunțați ca creștini. Căci în genere nu se poate să se stabilească o normă sigură în asemenea afaceri. Nu trebuesc făcute cercetări împotriva lor Dacă se aduc acuzațiuni și dovezi, trebuesc pedepsiți; dar așà că, dacă cel învinuit spune că nu este creștin și dacă o dovedește aceasta prin fapte, adecă făcând rugăciuni zeilor noștri, să fie iertat pentru pocăința sa, chiar dacă mai înainte va fi fost bănuit. De altfel, în nici un fel de acuzațiune nu trebue primite denunțuri anonime; căci aceasta este un exemplu primejdios și nepotrivit cu vremurile de astăzi.

XCVIII (XCIX)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu întreabă pe împărat în privința acoperirei unei ape din Amastris.

Amastris [1]) care este un oraș curat și plin de monumente, are printre principalele sale podoabe o piață foarte frumoasă și foarte mare, dealungul căreia se găsește o apă, un fel de gârlă, dar care de fapt nu este de cât o baltă murdară; aceasta pe cât este de urîtă ca privire, pe atâta este de infectă și primejdioasă ca sănătate. De aceea este atât în interesul salubrității orașului cât și al înfrumusețării lui ca ea să fie acoperită. Aceasta se va puteà face, dacă ne dai voie. Voiu îngriji să nu lipsească banii pentru o ucrare așà de mare și așà de necesară.

1. *Amastris*, numită odinioară *Sesamus*, erà un oraș în Paphlagonia, azi Samastro.

XCIX (C)

Traian către Pliniu

Este lucru cu minte, prea scumpul meu Pliniu, să fie acoperită această apă care curge prin oraşul Amastris, dacă neacoperită este primejdioasă sănătăţii locuitorilor. Sunt încredinţat că-ţi vei da silinţa să nu lipsească banii trebuincioşi pentru această lucrare.

C (CI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu vesteşte pe împărat că s'au făcut rugăciuni pentru sănătatea lui şi se vor mai face.

Ne-am achitat cu mare entusiasm şi cu mare bucurie, stăpâne, de rugăciunile făgăduite pentru tine în anul trecut şi am făcut noi rugăciuni de promisiune. Soldaţii şi norodul a luat parte cu acelaş zel. Ne am închinat zeilor ca să vegheze pentru sănătatea ta şi pentru prosperitatea imperiului tău cu acea bunătate pe care o meriţi pentru multele tale virtuţii deosebite şi mai ales pentru pietatea şi cinstirea ta de zei.

CI (CII)

Traian către Pliniu

Am aflat cu plăcere din scrisoarea ta, prea scumpul meu Pliniu, că, în fruntea soldaţilor şi a poporului, te-ai achitat cu tot entusiasmul şi bucuria de vechile voastre rugăciuni de promisiune [1]) şi că ai făgăduit altele noi pentru sănătatea mea.

---

1. *Votum* este o făgăduială dată zeilor şi pe care cel ce o face o îndeplineşte într'un timp anumit. *Votun nuneupare* a face o promisiune, *votum solvere* a se achită de promisiunea făcută.

CII (CIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu vesteşte pe împărat că a celebrat ziua suirii lui pe tron.

Am sărbătorit cu tot entusiasmul ziua în care o succesiune la tron fericită ţi-a dat în pază neamul omenesc şi am rugat pe zeii cari ţi-au hărăzit puterea să primească rugăciunile publice de care este legată toată bucuria noastră.

CIII (CIV)

Traian către Pliniu

Am aflat cu plăcere din scrisoarea ta, prea scumpul meu Pliniu, că tu, în fruntea soldaţilor şi a poporului, ai sărbătorit cu tot entusiasmul şi cu bucurie ziua suirii mele pe tron.

CIV (CV)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere împăratului dreptul de cetăţenie pentru trei liberţi

Valerius Paullinus mi-a lăsat stăpâne, dreptul de patronat asupra liberţilor săi cari aveau dreptul latin; în afară de unul singur Paullinus. Te rog acum să acorzi dreptul de cetăţenie romană [1]) numai la trei dintre ei; căci mă tem ca nu cumva, cerând aceeaş favoare pentru toţi, să abuzez de bunavoinţa ta de care trebuie să mă folosesc cu atât mai puţin, cu cât mi-o arăţi mai mult. Cei pentru cari îţi fac cererea

1. *Ius Latinorum* adică *ius Latii*. Cetăţenia complectă se obţinea prin *jus plenum civitatis Quiritium*.

mea sunt Valerius Astraeus, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper [1]).

CV (CVI)

Traian cătră Pliniu

Fiindcă ai vrut, cu atata mărinimie, să fie ajuta acei cari, prin testamentul [2]) lui V. Paullinus, au fost lăsaţi în mâinile tale credincioase, nu mă împotrivesc de a acordà, numai decât, dreptul de cetăţenie romană acelora pentru cari ai cerut şi am dat ordin să se treacă actul în registre, fiind gata să acord aceeaş favoare pentru toţi ceilalţi pentrn cari ai cere.

CVI (CVII)

C. Pliniu cătră împăratul Traian

Pliniu trimite împăratului memoriul unui centurion, care cere. pentru fiică-sa dreptul de cetăţenie.

P. Accius Aquila, centurionul cohortei a şasea equestră m'a rugat să-ţi înaintez memoriul său prin care îţi implorà dreptul de cetăţenie romană, pentru fică-sa [3]). Am socotit că este greu să-l refuz, mai ales fiindcă ştiu, cu câtă răbdare şi bunăvoinţă ai obiceiul să asculţi rugăciunile soldaţilor.

CVII (CVIII)

Traian cătră Pliniu

Am citit memoriul pe care mi l-ai trimis din partea lui P. Accius Aquila, centurionul cohortei a şasea e-

---

1. Toţi trei poartă numele patronului *C. Valerius.*
2. Formula solemnă a testamentului erà: *apud fidem deponere.*
3. *Cohortis sextae equestris,* cohortele auxiliare erau sau *equstatae* sau *peditatae.*

quastră: Am fost mişcat de rugarea lui şi am acordat dreptul de cetăţenie romană pentru fiică-sa. Ţi-am trimis brevetul spre a i-l transmite.

CVIII (CIX)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere sfatul împăratului în privinţa dreptului Bithynienilor şi al celorlalte cetăţi pontice de a-şi scoate datoriile *(protopraxia)*.

Te rog să-mi comunici stăpâne ce drepturi socoteşti că trebuie acordate oraşelor din Bithynia şi din Pont pentru acoperirea sumelor ce le sunt datorate, fie din închirieri, fie din vânzări, fie din alte cauze [1]). Eu am aflat că cei mai mulţi proconsuli le-au dat precădere asupra tuturor creanţelor chirografe şi aceasta s'a prefăcut oarecum în lege. Cu toate acestea, socotesc că tu ar trebui să stabileşti o normă sigură, care să fixeze pe viitor folosinţa lor. Căci cele ce au stabilit alţii [2]), cu ori câtă prevedere ar fi fost stabilite, sunt nesigure şi de scurtă durată, dacă nu sunt întărite de autoritatea ta.

CIX (CX)

Traian către Pliniu

Drepturile de care trebuie să se bucure oraşele din Bithynia şi din Pont asupra bunurilor debitorilor lor, e necesar să fie hotărîte de legile particulare ale fiecăruia dintre ele. Căci dacă ele au un privilegiu, în

---

1. E vorba de o diplomă militară, al cărui original era depus în Capitol; formula diplomelor era descriptum et recognitum ex tabula aenea quae fixa est Romae in Capitolio ad aram gentis Iuliae.

2. *Protopraxia = ius primae exactionis*, prioritatea încasării.

temeiul căruia au precădere asupra celorlalţi creditori, acesta trebuie să li se respecte; dacă însă nu au, nu trebuie să li se dea în prejudiţiul particularilor.

CX (CXI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu cere sfatul împăratului Traian în privinţa Amisienilor cari cereau banii dăruiţi cândva lui Julius Piso.

Sindicul oraşului Amisenilor a pretins în faţa mea, stăpâne, dela Julius Piso restituirea a 40,000 de denari pe cari îi dăduse oraşul cu consimţământul senatului şi a invocat edictul tău care opreşte astfel de daruri. Piso, la rândul său, zice că el a adus servicii însemnate statului şi că şi-a cheltuit aproape toată averea pentru oraş. Intru apărarea sa mai aduceà şi timpul scurs de atunci şi cereà să nu fie pus în poziţie de a perde cu onoarea şi ceeace primise odinioară pentru serviciile sale. Din aceste motive, am crezut că trebuie să amân judecata mea, până ce voiu fi aflat, stăpâne, care e părerea ta.

CXI (CXII)

Traian către Pliniu

E adevărat că edictele mele opresc risipa ce se face cu banul public, dar, pe de altă parte, ca să nu sufere o mulţime de persoane, ca linişte şi siguranţa, nu trebuesc revocate donaţiunile făcute de un timp oarecare. Să lăsăm în pace toate actele de acest fel făcute de mai bine de 20 ani. Căci eu nu mai puţin ţin să mă îngrijesc de locuitorii fiecărui oraş, decât de banul public.

CXII (CXIII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu întreabă pe împărat dacă senatorii aleşi trebuesc să plătească ceva pentru intrarea lor în senat.

Legea Pompeia care se aplică, stăpâne, în Bithynia şi în Pont nu impune ca acei cari sunt aleşi de censori în senat să plătească vr'o sumă de bani: dar acei cari au întrat în senat prin favoarea ta, îngăduind unor oraşe de a-şi mări numărul senatorilor, au plătit pentru tesaurul public câte o mie şi câte două mii de denari. In urmă proconsulul Anicius Maximus a dat ordin ca şi cei aleşi de censori să plătească, în câteva oraşe numai, unii o sumă, alţii alta. Rămâne acum ca tu însuţi să examinezi, dacă cei aleşi ca senatori, cu toţii şi în toate cetăţile, trebuie să plătească pentru întrarea lor o anumită sumă fixă? Căci ceeace are să rămâie pentru vecinicie, se cade să pornească dela tine ale căruia fapte şi vorbe sunt destinate pentru eternitate.

CXIII (CXIX)

Traian către Pliniu

Nu pot stabili o lege generală care să fixeze, să plătească sau nu, un onorariu de întrare toţi câţi sunt aleşi în sfatul cetăţilor Bithyniei. Socotesc, prin urmare, că trebuie să se urmeze, lucrul cel mai sigur în totdeauna, obiceiul fiecărei cetăţi. Cred că censorii vor face fără îndoială aşà fel, ca să plătească mai puţin cei cari vor fi fost aleşi fără voia lor; cari însă vor fi gata să contribue de bună voie, să fie preferaţi celorlalţi.[1])

1. Textul acestui pasagiu este nesigur.

CXIV (CXV)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu întreabă pe împărat dacă se pot scoate din senat decurionii altui stat.

Prin legea Pompeia s'a dat voie, stăpâne, oraşelor din Bithynia să acorde dreptul de cetăţenie oricui vor, numai să nu fie dintr'un oraş, ci din Bithynia. Prin aceeaş lege se hotărîsc motivele pentru cari cineva este scos din senat de censori. De aceea, unii censori au găsit cu cale să mă întrebe, dacă n'ar trebui să excludă din senat pe un om dintr'o altă cetate. Eu am crezut că, trebuie să cer sfatul tău în această afacere, căci dacă legea opreşte de a adoptă ca cetăţean pe un străin, ea nu porunceşte ca din acelaş motiv să fie scos din senat; de altfel mulţi mi-au afirmat că în toate părţile sunt foarte mulţi senatori din alte oraşe şi că s'ar produce o mare turburare printre oameni şi oraşe, sub pretextul unei legi, care prin oarecare consimţământ tăcut este de mult neobservată. Pasagiile principale din lege le-am anexat la această scrisoare.

CXV (XVI)

Traian către Pliniu

Cu drept cuvânt ai stat la îndoială, prea scumpul meu Pliniu, asupra răspunsului de dat censorilor cari te întrebau dacă pot să rămâie ca senatori cetăţenii dintr'un alt alt oraş, însă din aceeaş provincie. Căci puteai fi târît într'o parte de autoritatea legei, în altă parte de obiceiul îndelungat împotriva legii. Iată calea care socotesc că trebue urmată. *Să nu ne atingem de loc de trecut, să rămâe senatori cei cari au fost aleşi*, deşi în contra legii, din orice ce cetate ar fi ei.

Pe viitor însă să se observe legea Pompeia a cărei putere, dacă am voi să o aplicăm şi pentru trecut, s'ar produce de sigur mai multe încurcături.

CXVI (CXVII)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu arată împăratului temerea sa să nu se nască turburări la invitarea la solemnităţi.

Cei cari îmbrăcă toga virilă, cei care serbează o căsătorie, cei cari ocupă o funcţiune sau cei cari consacră vr'o lucrare publică au obiceiul să poftească tot sfatul oraşului, ba chiar un număr mai mare din popor şi să dea fiecă uia unul sau doi denari [1]). Te rog să-mi scrii dacă îngăduieşti astfel de serbări şi până la ce punct. Căci eu parsonal, precum cred, deşi tu ai dat ordin, mai ales în astfel de împrejurări solemne, să se permită invitările, totuş mă tem ca nu cumvà acei cari învită câte odată o mie de persoane şi mai mult chiar, să nu depăşească măsura şi să nu cadă în bănuiala unor atrupamente voite [2]).

CXVII (CXVIII)

Traian către Pliniu

Cu drept cuvânt te temi, prea scumpul meu Pliniu, că o invitaţiune poate să cază în bănuiala unui intenţionat atrupament, dacă se adună pentru distribuiri de bani la zile solemne un prea mare număr de oameni, nu persoane cunoscute, ci oarecum corporaţiuni întregi de cetăţeni. Dar eu tocmai de aceea te-am ales pe

---

1. Banchetele publice erau foarte dese sub imperiu, cu această ocazie se distribuiau aşa numitele *sportulae*.
2. *Dianome*, distribuire de bani (răsvrătiţilor).

tine, ca pe cel mai priceput bărbat, ca să contribui la stăpânirea abuzurilor acestei provincii şi să-i pui astfel de temelii cari să-i aducă o linişte vecinică.

CXVIII (CXIX)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu întreabă pe împărat din ce zi să înceapă să se dea învingătorilor premiile iselastice.

Atleţii pretind, stăpâne, că preţul ce ai stabilit pentru luptele iselastice li se cuvine din ziua când au fost încununaţi: că n'are a face când au intrat în patrie, ci când au învins şi puteau să-şi facă intrarea solemnă [1]). Pentru mine, din contră, numele de iselastic mă face să înclin a crede că trebuie avut în vedere mai degrabă timpul când şi-au făcut intrarea[2]) (εἰσῆλασαν) Tot aceşti atleţi cer încă o soldă pentru lupta pe care tu ai făcut-o iselastică, deşi atunci când ei au repurtat victoria, nu era iselastică. Căci susţin ei că, dacă nu li se dă nimic pentru acele lupte cari au încetat de a fi iselastice, de când au învins, e drept să li se dea pentru cele cari au devenit iselastice. De asemenea, nu în mică nedumerire mă găsesc, dacă trebuie să mă urc înapoi cu plata luptătorilor şi dacă trebuie să plătesc chiar şi acelora cărora atunci când au învins nu li se cuvenià. Te rog deci, să mă scoţi din îndoiala mea, adecă să binevoeşti a fi interpretul privilegiului tău.

---

1) Învingătorii jocurilor olympice, pythice, isthmice şi nemeice nu numai erau încununaţi cu coroane de palmier, dar când se întorceau victorioşi în patriile lor, erau purtaţi în triumf pe quadrige şi se bucurau, întreaga lor viaţă, din partea statului de rentă.

2. *Sint patriam invecti* (εἰσήλασαν dela εἰσελαυνω), a intra în.

CXIX (CXX)

Traian către Pliniu

Recompensa luptelor iselastice, după părerea mea, trebuie să înceapă numai din ziua când şi-a făcut cineva intrarea în cetatea sa. Solda pentru acele lupte, pentru care am găsit cu cale să le fac iselastice, dacă mai înainte n'au fost iselastice, nu trebuie să se întindă pentru trecut şi nu poate să fie în favoarea atleţilor schimbările, fie în luptele cari au început să fie iselastice, fie în acelea cari au încetat să fie iselastice: căci deşi condiţiunea acestor lupte se schimbă, cele ce odată s'au primit, nu se mai iau înapoi [1]).

CXX (CXXI)

C. Pliniu către împăratul Traian

Pliniu se scuză faţă de împărat că a dat soţiei sale un paşaport.

Până în ziua de astăzi n'am dat nimănuia, stăpâne, vr'o foaie de drum şi nici n'am trimis pe cineva decât pentru afacerile tale. O necesitate oarecare a mea m'a făcut să rup acest obiceiu pe care l-am păstrat neatins. Căci soţia mea, auzind de moartea unchiului [2]) ei, a voit să alerge la mătuşa sa şi am socotit că e greu să-i refuz o foaie de drum, câtă vreme meritul unei astfel de datorii stăteà în îndeală şi câtă vreme ştiam că tu vei încuviinţà o călătorie, a căreia motiv erà iubirea pentru familie. Îţi scriu acestea pentru ca să nu fiu învinuit de nerecunoştinţă, dacă între atâtea favoruri ce-ţi datoresc, ţi-aş ascunde că şi acesta nou

1. Textul acestei scrisori este nesigur.
2. Unchiul soţiei lui Pliniu se numeşte Fabatus, mătuşa ei Hispulla, sora lui Cornelius, tatăl Calpurniei, a doua soţie a lui Pliniu.

ţi-l datoresc bunătăţii tale. Încrederea m'a făcut să nu stau la îndoială să fac, ca şi când ţi-aş fi cerut voie, ceea ce aş fi făcut prea târziu, dacă aş fi aşteptat răspunsul tău.

CXXI (CXXII)

Traian către Pliniu

Ai avut dreptate, prea scumpul meu Pliniu, să pui temeiu pe încrederea mea. Dacă ar fi trebuit să-mi ceri sfatul şi să aştepţi răspunsul meu spre a libera foaia de drum pe care tu puteai să o liberezi în baza funcţiunii pe care ţi-am încredinţat-o, foaia de drum nu şi-ar fi ajuns scopul. Prin graba sa chiar, soţia ta avea să mărească plăcerea sosirii sale lângă mătuşa ei.

FINE

TABLA DE MATERII

Pagina

Prefaţa 7
Introducere 13

Corespondenţa dintre C. Pliniu Caecilius Secundus şi împăratul Traian.

I. Pliniu felicită pe Traian pentru dobândirea puterii imperiale după moartea tatălui său Nerva 43
II. Pliniu mulţumeşte lui Traian că l'a dăruit cu dreptul „celor trei copii" 44
III a. Pliniu se scuză că, fiind prefect al visteriei, a refuzat să ia apărarea Africanilor împotriva lui Marius Priscus, dar că în urmă, din ordinul senatului, a luat această apărare . . 45
III b. Răspunsul lui Traian 46
IV. Pliniu cere lui Traian să înainteze pe Voconius în ordinul senatorial 46
V. Pliniu cere împăratului dreptul de cetăţenie romană pentru medicul său Harpocras . . 47
VI. Pliniu mulţumeşte împăratului că a încuviinţat cererea din scrisoarea precentă; în acelaş timp cere pentru Harpocras şi cetăţenia alexandrină 48
VII. Răspunsul lui Traian 49
VIII. Pliniu cere un concediu de 30 de zile, pentru ca să transporte în municipiu statuile împăraţilor 49
IX. Răspunsul lui Traian 51

	Pag.
X. Pliniu arată împăratului bucuria sa pentru acordarea cetăţeniei alexandrine lui Harpocras	51
XI. Pliniu cere împăratului dreptul de cetăţenie pentru rudele medicului Marinus . .	52
XII. Pliniu cere împăratului praetura pentru amicul său Attius Sura	53
XIII. Pliniu cere împăratului să-i acorde o demnitate sacerdotală	53
XIV. Pliniu felicită pe împărat pentru victoria repurtată asupra Dacilor	54
XV. Pliniu vesteşte pe împărat de apropierea sa de Bithynia	54
XVI. Răspunsul lui Traian	55
XVII a. Pliniu anunţa pe împărat că a ajuns în Bithynia	55
XVII b. Pliniu către împăratul Traian	56
XVIII. Răspunsul lui Traian	56
XIX Pliniu întreabă pe împărat dacă paza trebue făcută prin sclavi publici sau prin militari .	57
XX Răspunsu lui Traian	58
XXI. Pliniu arata împăratului de ce n'a rechemat de la Bassus pe soldaţi supranumerari .	58
XXII. Răspunsul lui Traian	59
XXIII. Pliniu cere sfatul împăratului în privinţa construirii unor băi noi la Prusa	59
XXIV. Răspunsul lui Traian	60
XXV. Plinius anunţă pe Traian despre sosirea lui Servilius	60
XXVI. Pliniu recomandă împăratului pe Rosianus Geminus	60
XXVII. Pliniu cere sfat împăratului în privinţa soldaţilor pe cari trebuia să-i lase lui Maximus .	61
XXVIII. Răspunsul lui Traian	62
XXIX. Pliniu cere sfat împăratului în privinţa pedepsei sclavilor găsiţi printre recruţi	62
XXX. Răspunsul lui Traian	63
XXXI. Pliniu întreabă pe împărat ce trebue să facă cu condamnaţii, găsiţi printre slujbaşii publici	63
XXXII. Răspunsul lui Traian	64
XXXIII. Pliniu descrie împăratului incendiul din Nicomedia şi recomandă instituirea unui colegiu de pompieri	65
XXXIV. Răspunsul lui Traian	66
XXXV. Pliniu anunţă pe împărat că a făcut sărbătoarea pentru sănătatea lui	66
XXXVI. Răspunsul lui Traian	67

Pagina

XXXVII. Pliniu cere împăratului un architect-inginer ca să construească aqueductul din Nicomedia . 67
XXXVIII. Răspunsul lui Traian 68
XXXIX. Pliniu cere sfatul împăratului în privinţa edificiilor publice dela Nicaea şi Claudiopolis . 68
XL. Răspunsul lui Traian 70
XLI. Pliniu sfătueşte pe împărat să lege printr'un canal lacul din Nicomedia cu marea. . . . 71
XLII. Răspunsul lui Traian 72
XLIII. Pliniu cere sfatul împăratului în privinţa cheltuelilor Byzantinilor. 72
XLIV. Răspunsul lui Traian 73
XLV. Pliniu întreabă pe împărat ce durată au diplomele de drum 73
XLVI. Răspunsul lui Traian 73
XLVII. Pliniu cere sfatul împăratului dacă trebuie să controleze finanţele Apameenilor. 74
XLVIII. Răspunsul lui Traian 74
XLIX. Pliniu întreabă pe împărat dacă poate să strămute un templu al Cybelei 75
L. Răspunsul lui Traian 75
LI. Pliniu mulţumeşte împăratului că voieşte să trimeaţa în Bithynia pe Caelius Clemens . 76
LII. Pliniu anunţă pe Traian că i-a celebrat cu solemnitate ziua imperiului 76
LIII. Răspunsul lui Traian 77
LIV. Pliniu cere sfatul lui Traian în privinţa banilor publici 77
LV. Răspunsul lui Traian 77
LVI. Pliniu cere povaţa împăratului în privinţa unor deportaţi 78
LVII. Răspunsul lui Traian 79
LVIII. Pliniu cere sfatul împăratului în privinţa filosofului Archipp. condamnat la ocnă. . . 80
Scrisoarea lui Docleţian către Terentius Maximus 81
Scrisoarea aceluiaş către Lucius Appius Maximus 81
Edictul lui Nerva 81
Scrisoarea aceluiaş către Tullius Justus . . . 82
LIX. Pliniu trimite împăratului memoriul lui Archippus şi cel al acuzătoarei lui . . 82
LX. Răspunsul lui Traian . . . 83
LXI. Pliniu propune împăratului trei modalităţi, prin cari lacul dela Nicomedia ar puteà fi legat cu marea 83

*

Pagina

LXII. Răspunsul lui Traian 84
LXIII. Pliniu trimite împăratului un curier al regelui Sauromates. 85
LXIV. Pliniu arată împăratului că a ajutat pe curierul regelui Sauromates cu o diplomă de drum . 85
LXV. Pliniu întreabă pe împărat în privinţa celor născuţi liberi, expuşi şi educaţi în sclavie . 86
LXVI. Răspunsul lui Traian 86
LXVII. Pliniu se scuză către împărat că a reţinut pe solul regelui Sauromates 87
LXVIII. Pliniu întreabă pe Traian dacă este permis să stramute relıquiile celor mo ţi 87
LXIX. Răspunsul lui Traian 88
LXX. Pliniu arata lui Traian locul cel mai potrivit unde s'ar puteà construi baia din Prusa 88
LXXI. Răspunsul lui Traian 89
LXXII. Pliniu cere sfatul lui Traian în privinţa recunoaşterii copiilor şi restı uirii lor în drepturile de naştere 90
LXXIII. Răspunsul lui Traian 90
LXXIV. Pliniu trimite împăratului pe Callidromus, un sclav fugar şı posedând câteva rar'taţi . 90
LXXV. Pliniu întreabă pe Traian daca vrea să facă oarecari opere din moştenirea lui Largus sau dacă vrea să institue jocuri 91
LXXVI. Răspunsul lui Traian 92
LXXVII. Pliniu cere să se trimeaţă un centurion Iuliopolitanilor. 92
LXXVIII. Răspunsul lui Traian 93
LXXIX. Pliniu întreabă pe împăratul Traian despre legea dată Bithynienilor în privinţa anilor magistraţilor. 94
LXXX. Răspunsul lui Traian. 95
LXXXI. Pliniu trimite împăratului Traian scrisoarea lui Dio care aveà o discuţie cu Archipp în privinţa unei lucrări publice 95
LXXXII. Răspunsul lui Traian. 97
LXXXIII. Pliniu trimite împăratului un memoriu al locuitorilor din Nicaea. 97
LXXXIV. Răspunsul lui Traian 97
LXXXV. C. Pliniu dă un certificat procuratorului împăratului 98
LXXXVI A. Pliniu dă lui Gabius Bassus un certificat către împăratul Traian 98

Pagina

LXXXVI B. Pliniu dă lui Fabius Valens un certificat către împăratul Traian 99
LXXXVII. Pliniu recomandă împăratului Traian pe fiul unui camarad de arme 99
LXXXVIII. Pliniu felicită pe împărat de ziua naşterii . 100
LXXXIX. Răspunsul lui Traian 100
XC. Pliniu cere sfatul împăratului în privinţa introducerii apei în colonia Sinope 100
XCI. Răspunsul lui Traian 101
XCII. Pliniu trimite împăratului memoriul Amisenilor 101
XCIII Răspunsul lui Traian 102
XCIV. Pliniu cere pentru Suetonius dreptul celor trei copii 102
XCV. Răspunsul lui Traian 103
XCVI. Pliniu face un raport împăratului în privinţa Creştinilor 103
XCVII. Răspunsul lui Traian 106
XCVIII. Pliniu întreabă pe împărat în privinţa acoperirei unei ape din Amastris 106
XCIX. Răspunsul lui Traian 107
C. Pliniu vesteşte pe împărat că s'au făcut rugăciuni pentru sănătatea lui şi se vor mai face 107
CI. Răspunsul lui Traian 107
CII. Pliniu vesteşte pe împărat că a celebrat ziua suirii lui pe tron. 108
CIII. Răspunsul lui Traian 108
CIV. Pliniu cere împăratului dreptul de cetăţenie pentru trei liberţi 108
CV. Răspunsul lui Traian 109
CVI. Pliniu trimite împăratului memoriul unui centurion care cere pentru fiică-sa dreptul de cetăţenie 109
CVII. Răspunsul lui Traian 109
CVIII. Pliniu cere sfatul împăratului în privinţa dreptului Bithynienilor şi al celorlalte cetăţi pontice de a-şi scoate datoriile *(protopraxia)*. 110
CIX. Răspunsul lui Traian 110
CX. Pliniu cere sfatul împăratului Traian în privinţa Amisienilor cari cereau banii dăruiţi cândva lui Julius Piso 111
CXI. Răspunsul lui Traian 111
CXII. Pliniu întreabă pe împărat dacă senatorii aleşi trebuesc să plătească ceva pentru intrarea lor în senat. 112

Pagina

CXIII. Răspunsul lui Traian 112
CXIV. Pliniu întreabă pe împărat dacă se poate scoate din senat decurionii altui stat . . . 113
CXV. Răspunsul lui Traian 113
CXVI. Pliniu arată împăratului temerea sa să nu se nască turburări la invitarea la solemnităţi . 114
CXVII. Răspunsul lui Traian 114
CXVIII. Pliniu întreabă pe împărat din ce zi să înceapă să se dea învingătorilor premiile iselastice 115
CXIX. Răspunsul lui Traian 116
CXX. Pliniu se scuză faţă de împărat că a dat soţiei sale un paşaport 116
CXXI. Răspunsul lui Traian 117

DIN PUBLICAȚIUNILE „CASEI ȘCOALELOR"

Biblioteca secundară

No. 1. Mitologia Greco-Romană de *G. Popa-Lisseanu.*
„ 2. Tablouri culturale din trecutul Românilor de *St. O. Iosif.*
„ 3. Balade culese de *G. Coșbuc.*
„ 4. Cetăți și orașe greco-romane de *G. Popa-Lisseanu.*
„ 5. Monumentele noastre istorice de *Al. Lepădatu.*
„ 6. Umorul Românesc de *P. Locusteanu.*
„ 7. Privelișți din țară de *Emil Gârleanu.*
„ 8. Antologie dialectală de *O. Densușeanu.*

Biblioteca autorilor clasici greci și romani

No. 1. Eutropius, Istoria Romană, tradus de *G. Popa-Lisseanu.*
„ 2. Juvenal, Satire, tradus de *Anghel Marinescu.*
„ 3. Tacit, Anale Vol. I, tradus de *E. Lovinescu.*
„ 4. Tacit, Anale Vol. II, tradus de *E. Lovinescu.*
„ 5. Homer, Iliada, tradus de *G. Murnu.*
„ 6. Cicero, Visul lui Scipio, tradus de *St. C. Ioan.*

Biblioteca textelor clasice grecești și latinești

No. 1. Tacitus, Annales de *Eug. Lovinescu.*
„ 2. Cicero, Oratio pro Marcello de *G. Popa-Lisseanu.*
„ 3. T. Livius, Historiae de *I. Dianu.*
„ 4. Vergilius, Aeneis, de *H. Frollo.*
„ 5. Ovidius, Tristia de *Anghel Marinescu.*
„ 6. Sallustius, De conjuratione Catilinae, de *Tr Chiriac.*
„ 7. Caesar, Commentarii de Bello Gallico de *C. Papacostea.*

VERIFICAT 1987